

Nr 50

Utlåtande i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet, dels o c k i ämnet väckt motion.

Genom en den 20 mars 1964 dagtecknad proposition, nr 128, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, har Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet.

I samband med propositionen har utskottet till behandling förehaft den i anledning av densamma, i andra kammaren väckta motionen nr 974 av herr Börjesson i Falköping.

Det vid propositionen fogade författningsförslaget är, med rättelse av ett tryckfel i 22 § andra stycket, av följande lydelse.

Förslag

till

Lag

om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet

Härigenom förordnas som följer.

Grundläggande bestämmelser

1 §.

Om någon som fyllt tjuogoett år underlåter att efter förmåga söka försörja sig hederligt samt för ett sådant asocialt liv att uppenbar fara föreligger för allmän ordning eller säkerhet, må han intagas i arbetsanstalt enligt denna lag.

2 §.

Om intagning i arbetsanstalt förordnar domstol på talan av allmän åklagare.

3 §.

Förordnande om intagning i arbetsanstalt må meddelas endast om det är uppenbart att den som avses därmed icke kan genom hjälpåtgärder eller andra mindre ingripande åtgärder förmås till livsföring som ej är farlig för allmän ordning och säkerhet.

Ej må förordnande om någons intagning i arbetsanstalt meddelas

a) om han är i behov av vård på mentalsjukhus eller allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare,

b) om han dömts till fängelse i minst sex månader, ungdomsfängelse, internering eller skyddstillsyn och mindre än ett år förflutit från det straffet till fullo verkställts eller påföljden eljest upphört, eller

c) om beslut angående hans avvisning, förpassning, förvisning eller utvisning ur riket kan verkställas.

Förordnande om någons intagning i arbetsanstalt förfaller, om han, innan intagning skett, dömes till fängelse i minst sex månader, ungdomsfängelse eller internering.

Om flera fängelsestraff verkställas eller skola verkställas samtidigt, skall vid tillämpning av andra stycket b) eller tredje stycket hänsyn tagas till den sammanlagda fängelsetiden. Som fängelse anses härvid även förvandlingsstraff för böter.

Förfarandet

4 §.

Angående utredningen och förfarandet i mål om intagning i arbetsanstalt skall, om ej annat är stadgat i denna lag, vad i allmänhet är föreskrivet om mål som rör allmänt åtal för brott, för vilket är stadgat svårare straff än fängelse i ett år, äga motsvarande tillämpning.

5 §.

Förekommer anledning att någon, som fyllt tjuogoett år, för ett sådant asocialt liv som avses i 1 §, må förundersökning inledas för utredning rörande alla omständigheter av betydelse för sakens bedömande. Under förundersökningen skall i erforderlig utsträckning samråd ske med arbetsförmedling, nykterhetsnämnd, socialnämnd och övervakningsnämnd.

Den som avses med utredningen skall, såvida icke anledning uppenbarligen saknas, undersökas av läkare. Av utlåtande över läkarundersökningen skall framgå, huruvida den undersökte är i behov av vård på mentalsjukhus.

Den som skall undergå läkarundersökning är pliktig att inställa sig å tid och ort som läkaren bestämmer. Uteblir han, må polismyndighet lämna handräckning för hans inställande.

6 §.

Är någon, som fyllt tjuogoett år, skäligen misstänkt att föra ett sådant asocialt liv som avses i 1 §, må han anhållas. Polisman äger ej med stöd av denna lag utan beslut av anhållningsmyndigheten gripa den mot vilken skäl till anhållande förekomma.

Föreligga sannolika skäl att någon må intagas i arbetsanstalt och kan det skäligen befaras att han avviker eller eljest håller sig undan eller försvårar utredningen, må han häktas.

7 §.

Beträffande laga domstol i mål om intagning i arbetsanstalt skall vad i rättegångsbalken är stadgat angående den ort, där brottet förövades, gälla den ort, där den asociala livsföringen ägt rum.

Väckt talan om att någon skall intagas i arbetsanstalt är förfallen, om stämning ej delgivits honom inom ett år.

Rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, skall stanna å statsverket.

Villkorligt anstånd och åtgärder i samband därmed

8 §.

Rätten må förordna om villkorligt anstånd med verkställande av dom å intagning i arbetsanstalt, om av särskild anledning får antagas, att den

dömde skall utan att domen verkställas förmås till sådan livsföring att fara för allmän ordning och säkerhet ej föreligger.

9 §.

Den som erhåller villkorligt anstånd skall ställas under övervakning under en prövotid av två år, räknat från den dag domen genom nöjdförklaring eller eljest vinner laga kraft mot honom. Om nöjdförklaring gäller i tillämpliga delar vad som är stadgat om sådan förklaring av den som ådömts skyddstillsyn.

10 §.

Vad i 26 kap. 12—14 §§, 15 § första stycket samt 16 och 17 §§ brottsbalken stadgas skall äga motsvarande tillämpning beträffande den som erhållit villkorligt anstånd. Övervakare må ock förordnas och föreskrift enligt 26 kap. 15 § första stycket brottsbalken meddelas av rätten vid beslutet om villkorligt anstånd.

11 §.

Iakttag den som erhållit villkorligt anstånd icke vad som åligger honom enligt denna lag eller enligt föreskrift eller anvisning som meddelats med stöd därav, äger övervakningsnämnden förlänga prövotiden till högst tre år. Beslut härom må ej av övervakningsnämnden meddelas efter prövotidens utgång.

12 §.

Har den som erhållit villkorligt anstånd åsidosatt sina åligganden och kan det antagas att han icke skall låta sig rätta genom åtgärd som övervakningsnämnden äger vidtaga, må domstol förklara anståndet förverkat. Föreligger sådant fall, skall övervakningsnämnden hos åklagare göra framställning att talan föres om förverkande av anståndet. Anstånd må förklaras förverkat endast om beslut meddelas före prövotidens utgång.

Uppkommer fråga om förverkande av anstånd, äger övervakningsnämnden eller domstolen, såframt omständigheterna föranleda det, förordna att den dömde skall på lämpligt sätt omhändertagas i avbidan på vidare förordnande. Han må ej hållas i förvar längre tid än en vecka. Om synnerliga skäl äro därtill, må dock genom nytt beslut förordnas att han skall hållas i förvar ytterligare högst en vecka. Efter prövotidens utgång må den omhändertagne ej hållas i förvar.

13 §.

Talan enligt 12 § väckes vid allmän underrätt, inom vars område den övervakningsnämnd som handhar övervakningen är verksam. Vad i rättegångsbalken är föreskrivet beträffande mål om allmänt åtal skall, i den mån

ej annat följer av denna lag, i tillämpliga delar gälla, då vid domstol föres sådan talan.

Angående rättens sammansättning när den har att avgöra fråga om förverkande av villkorligt anstånd skall gälla vad som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling i brottmål. Vid avgörande av fråga, som avses i 12 § andra stycket, är häradsrätt domför utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare.

Underrätt skall lämna den mot vilken talan föres tillfälle att yttra sig. Begär han att bli muntligen hörd, skall tillfälle därtill beredas honom. Rättens avgörande av saken sker genom beslut.

Rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, skall stanna å statsverket.

Anstaltsvård och eftervård

14 §.

Den som intagits i arbetsanstalt må kvarhållas under en tid av högst två år.

Om utskrivning beslutar den övervakningsnämnd till vars verksamhetsområde arbetsanstalten hör.

15 §.

Så snart anledning är till antagande att den intagne efter utskrivning kommer att föra ett sådant liv att fara ej föreligger för allmän ordning och säkerhet, skall han utskrivas villkorligt. Om ej särskilda skäl äro däremot, skall villkorlig utskrivning äga rum senast när ett år förflutit av kvarhållningstiden.

16 §.

Villkorligt utskriven skall stå under övervakning.

I beslut om villkorlig utskrivning skall fastställas en prøvotid om två år.

Vad i 26 kap. 12—14 §§, 15 § första stycket samt 16 och 17 §§ brottsbalken stadgas skall äga motsvarande tillämpning beträffande den som utskrivits villkorligt.

17 §.

Iakttagar villkorligt utskriven icke vad som åligger honom enligt denna lag eller enligt föreskrift eller anvisning som meddelats med stöd därav, äger övervakningsnämnden förlänga prøvotiden till högst tre år eller ock besluta att han skall återintagas i arbetsanstalt. Den som återintagits skall ånyo utskrivas villkorligt, när anledning som sägs i 15 § föreligger, dock tidigast efter sex månader.

Uppkommer fråga om återintagning, äger övervakningsnämnden, såframt omständigheterna föranleda det, förordna att den utskrivne skall på lämpligt sätt omhändertagas i avbidan på vidare förordnande. Om den tid, varunder omhändertagen må hållas i förvar, skall gälla vad som stadgas i 12 § andra stycket.

18 §.

Skall den som är intagen i arbetsanstalt eller villkorligt utskriven undergå fängelse i minst sex månader, ungdomsfängelse eller internering, skall förordnandet om intagning i arbetsanstalt anses förfallet.

Om intagen skall undergå fängelse kortare tid än sex månader, så ock om domstol överlämnat intagen till vård enligt sinnessjuklagen eller lagen om nykterhetsvård och han till följd därav skall intagas för vård på mentalsjukhus eller tvångsintagas på vårdanstalt, skall verkställigheten eller vården så länge den pågår träda i stället för behandlingen i arbetsanstalt.

I kvarhållningstiden inräknas tid för verkställighet och vård, som avses i andra stycket, men ej tid, varunder intagen till följd av häktning eller avvikande varit frånvarande från arbetsanstalten, ej heller tid, under vilken återintagen varit villkorligt utskriven.

19 §.

Slutlig utskrivning skall äga rum beträffande villkorligt utskriven sist när provotiden utgår och beträffande intagen senast vid kvarhållningstidens slut.

20 §.

I den mån ej annat följer av denna lag skall vad som stadgas om behandling i fångvårdsanstalt i tillämpliga delar gälla i fråga om behandlingen i arbetsanstalt, varvid den som intagits i arbetsanstalt skall likställas med den som dömts till fängelse över tre månader; dock skall tid, varunder intagen enligt 27 § lagen om behandling i fångvårdsanstalt vistats utom arbetsanstalten, alltid i sin helhet inräknas i kvarhållningstiden.

Har förordnande om intagning i arbetsanstalt ej börjat verkställas inom två år från den dag det vann laga kraft, skall förordnandet bortfalla. Om villkorligt anstånd förklarats förverkat, skall tid som nu sagts räknas från det beslutet därom vann laga kraft.

Särskilda bestämmelser

21 §.

Misstänkes den beträffande vilken förordnats om intagning i arbetsanstalt att hava före provotidens utgång eller slutlig utskrivning från anstalten begått brott, för vilket ej är stadgat svårare straff än fängelse i ett år, och hör brottet under allmänt åtal, skall åklagaren pröva huruvida åtal lämpligen bör ske.

Innan åtalsfrågan avgöres, skall åklagaren höra styresmannen för den arbetsanstalt, där den misstänkte är intagen, eller övervakningsnämnd, som handhar övervakning av honom enligt denna lag.

22 §.

Rättens dom å intagning i arbetsanstalt skall, om villkorligt anstånd ej medgivits, gå i verkställighet utan hinder av att den ej vunnit laga kraft, därest icke annorlunda förordnas. Detsamma skall gälla rättens beslut angående omhändertagande och förverkande av anstånd enligt 12 §.

Den som på grund av dom eller beslut, som ej vunnit laga kraft, är intagen i arbetsanstalt skall vid fullföljd av talan i målet anses såsom häktad.

23 §.

I ärende som handlägges av övervakningsnämnd skall den dömde erhålla tillfälle att yttra sig, såframt det lämpligen kan ske och hans hörande ej finnes vara utan gagn. Begär han att bliva muntligen hörd i ärende hos nämnden, skall tillfälle därtill beredas honom.

24 §.

Den som erhållit villkorligt anstånd med verkställande av dom å intagning i arbetsanstalt må genom besvär hos hovrätt föra talan mot övervakningsnämnds beslut angående särskild föreskrift som avses i 10 § eller förlängning av prøvotiden enligt 11 § och mot beslut angående omhändertagande enligt 12 §. Besvärstiden räknas från den dag då han erhöll del av beslutet.

Den som intagits i arbetsanstalt äger hos den i 37 kap. 3 § brottsbalken omförmälda kriminalvårdsnämnden påkalla prövning av övervakningsnämnds beslut i ärende om utskrivning. Åtnöjes villkorligt utskrivnen icke med övervakningsnämndens beslut angående särskild föreskrift som avses i 16 § eller förlängning av prøvotid, återintagning eller omhändertagande enligt 17 § eller slutlig utskrivning enligt 19 §, äger han hos kriminalvårdsnämnden påkalla prövning av beslutet.

Övervakningsnämnds beslut som avses i denna paragraf länder omedelbart till efterrättelse, om ej annorlunda förordnas.

25 §.

Talan må ej föras mot beslut som enligt denna lag meddelas av övervakningsnämnd i andra fall än i 24 § sägs eller av hovrätt eller kriminalvårdsnämnden enligt 24 §.

26 §.

Det åligger polismyndighet att lämna handräckning åt domstol, övervakningsnämnd och kriminalvårdsnämnden för omhändertagande enligt 12 och 17 §§.

27 §.

De närmare föreskrifter som erfordras för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

Övergångsbestämmelser

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1965, då lagen den 12 juni 1885 (nr 27) angående lösdrivares behandling skall upphöra att gälla.

Har före lagens ikraftträdande meddelats beslut, varigenom någon dömts till tvångsarbete, skall i fråga om fullföljd av talan och verkställighet av utslag i målet äldre lag tillämpas.

Är någon i annat fall än som avses i nästföregående stycke häktad enligt lagen angående lösdrivares behandling, skall så anses som om han jämlikt 6 § första stycket nya lagen anhållits vid lagens ikraftträdande.

Ådömt tvångsarbete skall efter nya lagens ikraftträdande verkställas i arbetsanstalt under den för tvångsarbetet bestämda tiden. Vad i den äldre lagen stadgas om förtida frigivning skall därvid alltjämt gälla; dock skall prövningen ankomma på övervakningsnämnd och i fråga om förfarandet i övrigt tillämpas vad som enligt nya lagen är föreskrivet beträffande utskrivning från arbetsanstalt.

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att 1885 års lag angående lösdrivares behandling skall upphävas och ersättas med en lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet.

Den föreslagna lagen är avsedd som ett medel i kampen mot brottsligheten. Om inte samhällsskyddet kan tillgodoses genom att samhällsfarligt asociala individer lagförs för brott eller bereds socialvård eller sjukvård får de enligt lagen tvångsintas i arbetsanstalt. Lagen blir således subsidiär i förhållande till straff- och vårdlagstiftningen. Som samhällsfarlig asocial anses enligt lagen den som underlåter att efter förmåga söka försörja sig hederligt samt för ett sådant asocialt liv att uppenbar fara föreligger för allmän ordning eller säkerhet.

Angående utredning och förfarande i mål om samhällsfarlig asocialitet föreslås bestämmelserna om brottmål bli tillämpliga. Målen skall således handläggas av polis, åklagare och domstolar. Offentlig försvarare kan förordnas.

Den som dömts till intagning i arbetsanstalt kan kvarhållas högst två år. Han skall dessförinnan regelmässigt utskrivas villkorligt och stå under övervakning under en prøvotid.

Av propositionen redovisas här endast vad *föredragande departementschefen, statsrådet Johansson*, anfört vid lagrådsremissen och vid avlåtande av propositionen samt vad lagrådet yttrat i anledning av departementsförslaget. Beträffande övriga delar, såsom redogörelse för gällande rätt samt för det år 1962 avgivna betänkandet med förslag till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet m. m. och remissyttrandena däröver ävensom det till lagrådet remitterade lagförslaget, hänvisas till propositionen.

Motionsyrkandet

I motionen II: 974 yrkas »att riksdagen vid sin behandling av proposition nr 128 måtte besluta att 5 § lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet må erhålla den lydelse nedan sägs.

§ 5.

Förekommer anledning att någon, som fyllt tjuogoett år, för ett sådant asocialt liv som avses i 1 §, må förundersökning inledas för utredning rörande alla omständigheter av betydelse för sakens bedömande. Under förundersökningen skall i erforderlig utsträckning samråd ske med arbetsförmedling, nykterhetsnämnd, socialnämnd, barnavårdsnämnd och övervakningsnämnd.

Den som (= propositionen) på mentalsjukhus.

Den som (= propositionen) hans inställande.»

Beträffande de skäl motionären anfört till stöd för sitt yrkande får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till motionen.

Departementschefen vid lagrådsremissen

Föredragande departementschefen har vid lagrådsremissen anfört följande.

»Behovet av särlagstiftning om samhällsfarlig asocialitet

Lösdrivarlagen, som utfärdades 1885, ersatte 1846 års försvarslöshetsförordning, vilken i likhet med tidigare författningar på detta område riktade sig mot dem som saknade laga försvar, dvs. sådana som inte hade godtagbar tjänst. Lösdrivarlagen har således sina rötter i tiden före industrialismens genombrott och i ett samhälle med helt andra ekonomiska och sociala förhållanden än det nuvarande. Förutsättningarna för tillämpning av lösdrivarlagen är medellöshet och sysslolöshet. Därutöver fordras antingen kringstrykande liv eller underlåtenhet att efter förmåga söka ärligen försörja sig i förening med sådant levnadssätt att våda därav uppstår för allmän säkerhet, ordning eller sedlighet.

Under den tid som lösdrivarlagen tillämpats har samhället förändrats och utvecklats i sådan riktning att den i lagen givna beskrivningen av asocialitet numera är föråldrad. Gångna tiders arbetslöshet har så gott som helt förlorat betydelse som orsak till asocialitet. Den asociala attityd som kringstrykande innebär utgör inte längre något allvarligt problem. Genom den skedda och alltjämt pågående befolkningsökningen i storstäderna har den svårartade asocialiteten främst kommit att koncentreras till dessa städer, där den blivit stationär och samtidigt svåråtkomlig till följd av möjligheterna för asociala människor att hålla sig anonyma.

Asocialitet är ett vidsträckt begrepp. Det omfattar en mängd skiftande mänskliga beteenden. Gemensamt för dem är att de enligt gängse uppfattning är till skada för samhället. Med en så vidsträckt begreppsbestämning kan man till asociala hänföra först och främst vissa brottslingar, framför allt sådana vilkas brottslighet är vanemässig, såsom sutenörer. Även vanebettlare, alkohol- och narkotikamissbrukare samt prostituerade kan räknas dit. Man har i dessa fall att göra med de mera direkt samhällsfarliga elementen. Till skada för samhället är emellertid även personer som till följd av arbetsovillighet ligger samhället eller sina medmänniskor till last utan att vara samhällsfarliga i den meningen att de begår brott eller har sådan livsföring som leder andra människor in i brottslighet eller parasiterande

liv. Det kan i dessa fall vara fråga om förslummade och djupt förkomna människor, som främst behöver vård i någon form men som inte vill mot- taga hjälp av samhället.

När det gäller att bedöma omfattningen av det asociala klientel, som här främst är av intresse, nämligen det samhällsfarliga, står två möjligheter till buds. Den ena är att undersöka hur de författningar tillämpas som med- ger åtgärder mot samhällsfarliga beteenden. Den andra är att från de myn- digheter, som skall övervaka klientelet eller eljest har befattning med dessa frågor, inhämta uppgifter om klienteletets förekomst och storlek. Utrednings- mannen har använt båda dessa metoder.

I fråga om lösdrivarlagens tillämpning visar det sig då att antalet an- hållanden under senare år varit några hundra årligen samt antalet tvångs- arbetsdomar endast några tiotal. Av tillgänglig statistik framgår också att lösdrivarlagen tillämpas i allt mindre omfattning. Orsakerna härtill är dels att klientelet omhändertages enligt annan lagstiftning, främst nykter- hetsvårdslagen, och dels att Kungl. Maj:t i enlighet med uttalanden vid riksdagsbehandlingen av vissa ändringar i lösdrivarlagen 1951 anbefalldes en restriktiv tillämpning av lösdrivarlagen. På grund härav och då lösdri- varlagen är utformad med tanke på gångna tiders lösdrivarklientel, ger antalet anhållanden och tvångsarbetsdomar inte en riktig bild av den sam- hållsfarliga asocialitetens omfattning. Utredningsmannen framhåller också att lösdrivarlagens minskade användning inte innebär att asocialiteten upphört att utgöra ett allvarligt samhällsproblem.

Stöd för denna uppfattning hämtar utredningsmannen från olika be- skrivningar av de rådande förhållandena på detta område. Till en början nämner han därvid att myndigheterna i de tre största städerna i mitten av 1950-talet nödgades förstärka polisens resurser för att kunna hålla gatu- prostitution och annan svårare asocialitet inom rimliga gränser.

Vidare åberopar utredningsmannen uppgifter som 1956 års polisverk- samhetsutredning inhämtat från samtliga polismästare. Av uppgifterna kan dragas slutsatsen att asocialiteten följer samma utvecklingslinje som brottsligheten med ökande narkotika- och alkoholmissbruk, ordningsstö- rande uppträdande och prostitution, även bland ungdomen. Slutligen har ut- redningsmannen själv under 1961 riktat en förfrågan till polismyndighe- terna och socialvårdscheferna i de större städerna och därvid fått belägg för att asocialiteten i dess nuvarande svåra former från ansvarigt håll upp- fattas som ett allvarligt samhällsproblem. Allmänt sett synes särskilt al- koholmissbruket och spritlangningen ha ökat, och den illegala handeln med narkotika har tillkommit som ett nytt oroande moment i den asociala livs- föring det här är fråga om. Man konstaterar på sina håll en tydlig förskjut- ning av asocialiteten mot lägre åldersgrupper och en mera elakartad karak- tär hos de större städernas stationära lösdrivarklientel.

Utredningsmannens åsikt om asocialiteten som ett alltjämt allvarligt sam-

hällsproblem synes väl grundad i det utredningsmaterial han haft till förfogande. Förekomsten av ett till storstäderna koncentrerat samhällsfarligt asocialitets Klientel vitsordas också av flertalet remissinstanser. Vad som framkommit vid remissbehandlingen ger ytterligare belägg för utredningsmannens uppfattning.

Jag finner således, i likhet med utredningsmannen och flertalet remissinstanser, klarlagt att det i vårt samhälle förekommer ett samhällsfarligt asocialt Klientel, som återfinns företrädesvis bland personer som lever på egna eller andras brott, som har pengar utan laglig inkomstkälla eller som på annat sätt genom sin livsföring utgör en fara för samhället. De mera svårartade fallen uppehåller sig i de delar av de stora städerna som utredningsmannen benämner träskområden. Enligt erfarenhet utgör dessa områden grogrund för kriminalitet, och särskilt allvarligt är att de — såsom understryks av flera remissinstanser — i allt större utsträckning drar till sig ungdom på glid. Samhällsfaran framträder inte minst däri att den ungdom som en gång infångats i dessa områdens asociala miljöer, där alkohol- och narkotikamissbruk samt prostitution är vanligt förekommande, riskerar att sjunka så djupt i brottslighet och asocialitet att möjligheterna att återföra dem till ett ordnat levnadssätt äventyras.

Allmän enighet råder om att samhället med tjänliga medel måste kunna ingripa mot det samhällsfarligt asociala klientelet. Även jag anser att denna uppfattning måste vara utgångspunkten när man söker en lösning av lösdrivarfrågan.

Det nuvarande systemet innebär i korthet att samhället inskrider i första hand med lagföring för brott och kriminalvård samt med sjukvård, alkoholistvård och socialhjälp. Om dessa möjligheter inte är tillräckliga och lösdrivarlagen enligt sin lydelse är tillämplig, kan den tillämpas i andra hand. Utredningsmannen framhåller att man numera är allmänt överens om att lösdrivarlagen är så föråldrad och bristfällig att den inte längre bör få utgöra ett instrument för samhället i dess bekämpande av asocialiteten. Denna uppfattning delas av remissinstanserna och det uttalas t. o. m. att lagen stundom tillämpats ojämnt och tillsynes godtyckligt.

Som jag förut anfört återspeglar lösdrivarlagen ett annat samhälle än det nuvarande. Sannolikt har den för lösdrivarlagens tillämplighet uppställda förutsättningen sysslolöshet, åtminstone tidigare, under lågkonjunkturer med ökad arbetslöshet stegrat antalet av dem bland vilka lösdrivarklientelet stått att finna. Helt allmänt kan sägas att förutsättningarna för lagens tillämpning är vagt utformade och att avgränsningen mot de kategorier som inte omfattas av lagen är obestämd. En allvarlig brist i lösdrivarlagen är vidare att bestämmelserna om förfarandet i lösdrivarmål inte tillgodoser de krav på rättssäkerhet som numera anses nödvändiga i samband med administrativa frihetsberövanden. Inte heller står lagens reaktionssystem i överensstämmelse med moderna principer för åtgärder mot samhällsfarliga

individer. På grund av det anförda finner jag att 1885 års lösdrivarlag inte kan behållas i sitt nuvarande skick.

När det sedan gäller frågan på vilket sätt samhället skall ingripa mot de samhällsfarligt asociala finns det som utredningsmannen framhåller två åsikter. Enligt den ena kan asocialiteten i huvudsak bemästras inom befintliga, i erforderlig omfattning utbyggda medicinska och sociala vårdformer samt genom kriminalisering av vissa yttringar av lösdriveri. 1948 års lösdriveriutrednings förslag byggde på en sådan uppfattning. Den kommer också till synes i några yttranden över det nu föreliggande utredningsförslaget.

Enligt den motsatta åsikten behövs en ny särskild lagstiftning rörande asocialitet för att möjliggöra ingripanden som inte kan göras inom de olika vårdområdena och genom lagföring för brott. Denna åsikt låg till grund för alla de sex förslag till reformerad lösdrivarlagstiftning som framlades under åren 1922—1939. Även 1947 års psykopatvårdsutredning och 1956 års polisverksamhetsutredning ansåg särskild lagstiftning i ämnet nödvändig.

Avgörande för valet mellan dessa båda vägar är storleken och karaktären av det restklientel, vars asocialitet är så allvarlig att samhället inte kan förhålla sig passivt men som inte heller kan omhändertagas inom angränsande vårdområden, främst nykterhetsvården, mentalsjukvården och kriminalvården, om lösdrivarlagen upphävs. Möjligheterna att bilda sig en uppfattning om detta restklientel får numera anses bättre än tidigare. Gällande nykterhetsvårdslag, socialhjälpslag och barnavårdslag har alla tillkommit under det senaste decenniet. På mentalsjukvårdens område pågår sedan flera år ett ingående utredningsarbete, och statsmakterna har nyligen tagit ställning till mentalsjukvårdens framtida utformning, organisation och uppbyggnad. I samband med tillkomsten av brottsbalken, som avses skola träda i kraft den 1 januari 1965, har vidare strafflagstiftningen blivit föremål för en genomgripande översyn.

Undersökningar av lösdrivarklientelet visar att många lösdrivare och prostituerade kan hänföras under den stora grupp själsligt abnorma som brukar sammanföras under beteckningen psykopater. Ehuru sinnessjuklagen saknar bestämmelser, som gör den direkt tillämplig på andra själsligt abnorma än sinnessjuka och sinnesslöa, har lagen likväl enligt stadgad praxis sedan länge tillämpats på vissa psykopater. Ett avsevärt antal psykopater vårdas sålunda för närvarande på mentalsjukhusen. Det är därför förklarligt om man velat finna en lösning på lösdrivarproblemet i en utbyggd psykopatvård. En sådan tanke låg till grund för statsmakternas beslut år 1950 att låta lösdrivarlagen bestå med vissa ändringar i avbidan på psykopatvårdens uppbyggnad.

Utredningsmannen konstaterar, att vård på mentalsjukhus inte kan få tillgripas annat än när den är medicinskt motiverad. I många fall brister denna förutsättning, när det gäller asociala psykopater. Härtill kommer enligt utredningsmannen, att man i dagens situation inte ens kan skönja

den tidpunkt, då psykopatvården är så utbyggd att man kan inom denna omhänderta dem som behöver sådan vård. Till dessa uttalanden ansluter sig flertalet av de remissinstanser som berört psykopatvården, däribland sinnessjuklagstiftningskommittén. Jag finner därför i likhet med utredningsmannen att man inte kan enbart inom psykopatvården finna lösningen på lösdrivarproblemet.

Med asocial livsföring är i stor utsträckning förenat alkoholmissbruk. Särskilt bland prostituerade men även bland andra asociala utgör alkoholmissbrukarna en stor grupp. För många av dessa människor erbjuds utan tvivel stora möjligheter till behandling inom nykterhetsvården. Utredningsmannen konstaterar dock, att det även framdeles kommer att finnas ett inte ringa antal asociala alkoholmissbrukare, som varken kan eller bör omhändertagas inom nykterhetsvården. Sålunda kan inte alla i detta klientel anses hemfallna åt alkoholmissbruk. Vidare påpekar han att den rådande tendensen inom nykterhetsvården att ersätta tvångsåtgärder med öppna och frivilliga vårdformer måste begränsa möjligheterna att tillämpa nykterhetsvårdslagen på människor med allmänt asocial livsföring. Slutligen har företrädare för nykterhetsvården — enligt utredningsmannen inte utan fog — hävdad att människor, vilkas alkoholmissbruk inte utgör ett centralt personligt problem utan snarare en perifer yttring av en allmänt asocial livsföring, inte lämpligen hör hemma inom detta vårdområde. Remissinstanserna biträder så gott som förbehållslöst utredningsmannens uppfattning i dessa frågor. För egen del vill jag understryka angelägenheten av att, när nykterhetsvårdslagen är tillämplig, åtgärder enligt denna lag vidtas i första hand. Jag är emellertid ense med utredningsmannen och remissinstanserna om att det finns asociala alkoholmissbrukare, som inte omfattas av nykterhetsvårdslagen.

Till utredningsmannens av remissinstanserna likaledes godtagna ståndpunkt att det måste vara en polisiär, inte en socialvårdande uppgift att hålla uppsikt över det samhällsfarligt asociala vuxenklientelet och att man därför inte bör inom socialhjälpens ram införa möjligheter till tvångsinsgripande ansluter jag mig helt.

Kriminalisering av bettleri har bestämt avvisats i flera sammanhang och har inte heller skett i brottsbalken. På samma sätt förhåller det sig i huvudsak med prostitutionen, även om brottsbalken ger vissa möjligheter till ingripande mot gatuprostitution som sker i utmanande former. Utredningsmannen föreslår inte ökad kriminalisering på dessa områden. Vid remissbehandlingen framkommer delade meningar i frågan om man nu efter brottsbalkens antagande bör på nytt ta upp frågan om kriminalisering av lösdriveri.

Härtill vill jag först anföra att en kriminalisering av vissa yttringar av ett asocialt levnadssätt i många fall inte kan väntas medföra annan straffpåföljd än böter eller kortvarigt frihetsstraff. Sådana påföljder förefaller

skäligen meningslösa, när det gäller samhällsfarligt asociala. Avgörande för kriminaliseringsfrågan är emellertid enligt min mening, att det vid den genomgripande översyn av straffrätten som nyligen avslutats i och med brottsbalkens antagande inte ansetts lämpligt att söka bemästra lösdriveri och prostitution genom ökad kriminalisering. Jag är därför inte beredd att förorda en lösning av lösdrivarfrågan efter en sådan linje.

Det anförda ger i sammanfattning följande bild. Möjligheter måste alltså jämt finnas att ingripa mot de samhällsfarligt asociala. Lagstiftningsmässigt står endast tre alternativ till buds härför: att även i fortsättningen grunda ingripandena på den nuvarande lösdrivarlagen efter vissa ändringar, att upphäva lösdrivarlagen och för nödvändiga ingripanden lita till vård- och kriminallagstiftningen eller att ersätta lösdrivarlagen med en ny lag, som direkt åsyftar att möjliggöra ingripanden mot samhällsfarligt asociala. Det asociala klientelet är i stor utsträckning i behov av vård. Så långt det är möjligt bör man därför söka komma till rätta med asocialitet med hjälp av vårdlagstiftningen. Det skulle dock stå i strid mot rättssäkerhetens krav att åberopa ett förment vårdbehov såsom avgörande motiv för ett tvångs-ingripande. Utan tvekan finns ett restklientel bland de samhällsfarligt asociala, som därför inte kan omhändertas med stöd av vårdlagstiftningen. Inte heller ger kriminallagstiftningen tillräckliga möjligheter att ingripa mot detta restklientel. Liksom utredningsmannen och det alldeles övervägande antalet remissinstanser har jag sålunda kommit till slutsatsen att särskild lagstiftning om åtgärder mot samhällsfarlig asocialitet fortfarande erfordras. Gällande bestämmelser måste dock grundligt omarbetas och jag förordar därför att lösdrivarlagen nu ersätts med en ny lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet. Den allvarligaste samhällsreaktionen på samhällsfarlig asocialitet bör därvid liksom hittills vara ett frihetsberövande i form av tvångsintagning i någon för detta klientel avsedd anstalt. Jag vill emellertid redan här betona, att omhändertagande på anstalt enligt en sådan lag bör komma i fråga endast när den samhällsfarliga asocialiteten inte kan undanröjas med andra medel såsom lagförelse eller vård och hjälpåtgärder. Detta bör beaktas vid lagens utformning. Härigenom kommer tillämpningsområdet för lagen att krympa i samma mån som resurserna inom angränsande vårdområden ökas.

Allmänna grunder för en särslagstiftning

Samhällets kriminalpolitiska åtgärder har till syfte att skydda samhället och dess medlemmar mot brottslighet. De sociala vårdlagarna har däremot till ändamål att bereda vård och hjälp åt sjuka eller behövande. Dessa båda olika områden griper emellertid in i varandra. När det gäller att förmå den som begått brott att i fortsättningen leva ett laglydigt liv, kan mentalsjukvård, barnavård eller nykterhetsvård under vissa förutsättningar anordnas

som reaktion på brottet. Ingripanden enligt vårdlagstiftningen förutsätter emellertid, i olikhet mot kriminallagstiftningen, inte att en brottslig gärning förövats, även om det ofta händer att vårdbehovet uppmärksammas i samband med lagföring för brott. Däremot förutsätter vårdlagarna att ett vårdbehov föreligger i det enskilda fallet. Ingripande enligt vårdlagarna mot den som inte förövat brott — alltså primärt på grund av vårdbehovet — kan som utredningsmannen framhåller i många fall vara ägnat att tillgodose även samhällsskyddet, dvs. att förhindra brott. Jag tänker härvidlag främst på omhändertagande av farliga mentalsjuka och farliga alkoholist.

Lösdrivarlagens syfte är att möjliggöra ingripande för att avvärja fara för brottslighet. Grundtanken i utredningsmannens förslag är likaså att den särskilda lag som han föreslår i första hand skall tillgodose samhällsskyddet. Av vad jag förut anfört om behovet av en sådan lag framgår, att även jag anser samhällsskyddet böra tagas till utgångspunkt när det gäller att utforma förutsättningarna för en sådan lags tillämplighet.

Eftersom det inte är fråga om ingripande i anledning av ett begånget brott, kommer lagen inom det rådande systemet att ligga i ett gränsområde mellan kriminallagstiftning och vårdlagstiftning. Föreligger ett vårdbehov och kan vård anordnas, saknas anledning att tillämpa den särskilda lagen även om den sjukdom eller missanpassning, som föranleder vårdbehovet, tillika är samhällsfarlig.

Vid utformningen av förutsättningarna för ingripanden är det viktigt att skilja mellan frihetsberövanden som har sin grund i ett klart vårdbehov och frihetsberövanden som sker för samhällsskyddet. Att man även i samhällsskyddsfallen strävar efter att bereda vårdsynpunkterna största möjliga utrymme — på det sättet att man sedan beslut fattats om tvångs-ingripande söker finna den lämpligaste behandlingsformen — har stundom medfört att denna viktiga skillnad inte alltid uppmärksammas.

Uppgiften blir således att närmare beskriva den asociala livsföring, som utan att vara brottslig är så samhällsfarlig att tvångs-ingripande bör ske. Utredningsmannen framhåller att man endast genom att ange objektiva kriterier på en sådan livsföring kan få garantier för att rättssäkerhetssynpunkterna blir vederbörligen tillgodosedda. Detta överensstämmer med remissinstansernas uppfattning och även jag ansluter mig härtill. Svårigheten är emellertid att det här blir fråga om att beskriva mera ett visst levnads-sätt än, såsom oftast inom straffrätten, vissa konkreta handlingar. Dock förekommer inom straffrätten sådana uttryck som vanemässigt, yrkesmässigt, stadigvarande utnyttjande, allmän fara för människors liv eller hälsa osv. Något från rättssäkerhetssynpunkt betänkligt avsteg från vad som eljest gäller om förutsättningar för frihetsberövande kan därför inte sägas föreligga om blott beskrivningen görs tillräckligt konkret och uttömmande.

Enligt flera remissinstansers uppfattning fyller utredningsmannens redo-

görelse för de kategorier asociala som bör få omhändertagas inte dessa krav. Kritiken tar sikte både på det sakliga innehållet och på förslaget att i lagtexten endast låta detta komma till uttryck i ett kortfattat och allmänt hållet stadgande. Till en början vill jag i det följande i anslutning till utredningsmannens förslag och remissyttrandena uppehålla mig vid de olika fall där omhändertagande bör få ske.

De grupper av *bettlare*, mot vilka enligt utredningsmannen ingripande bör få ske, är följande: 1) de som brukar bettla under hot eller uppträdande som med fog kan uppfattas som intrång i den personliga friheten; 2) bettlare, vilkas tiggeri utgör endast en aktiv yttring bland många av ett allmänt asocialt levnadssätt; 3) dagdrivare, vilka tigger företrädesvis av äldre personer i syfte att få pengar till sprit eller som eljest bettlar på ett påträngande och efterhängset sätt och därigenom stör den allmänna ordningen; 4) i storstädernas träskområden förekommande kriminella och alkoholiserade element, som bettlar i mer eller mindre utmanande former vid sidan av sin asociala verksamhet i övrigt.

Enligt utredningsmannen finns det två grupper av bettlare, som inte bör kunna omhändertagas enligt den föreslagna särslagstiftningen. Den ena gruppen utgörs av dem som saknar förmåga att försörja sig genom arbete, främst invalider och psykiskt efterblivna som bettlar för livets nödtorft och som av olika skäl inte får den hjälp som det bör åvila samhället att lämna inom sjuk- eller socialvård. Den andra gruppen består av i och för sig arbetsföra men arbetsovilliga, vilkas tiggeri inte tar sig utmanande former och inte heller utgör led i en i övrigt asocial livsföring.

Eftersom samhällsfarligheten bör vara grunden för de ingripanden, som behandlas här, är det uppenbart att den senare gruppen, som kan betecknas som oförargliga bettlare, inte bör bli föremål för tvångsingripanden. Den förra gruppen kan däremot tänkas innehålla bettlare, som tigger på ett utmanande, hotande eller eljest påträngande sätt. Beaktas endast samhällsfarligheten, borde alltså sådana bettlare kunna omhändertagas. Såsom denna grupp beskrivits framgår dock att ingripande bör ske genom åtgärder, som bereder dessa bettlare livets nödtorft, och särslagstiftningen behöver därför inte göras tillämplig på dem. Av det anförda följer att jag anser behov av ingripande enligt särskild lagstiftning inte föreligga beträffande alla bettlare som undandrar sig att trots arbetsförmåga och arbetstillfällen söka försörja sig på ett hederligt sätt.

När det gäller att avgöra i vilken utsträckning omhändertagande bör få ske måste man pröva i vad mån arbetsovillighet i förening med bettleri utgör en samhällsfara av så allvarlig natur att intagning på anstalt är motiverad. Vid remissbehandlingen har anmärkts att utredningsmannens förslag inte klart ger vid handen om vanemässigt bettleri skall fordras och det har vidare uttalats att endast de grövre formerna av bettleri borde föranleda ingripande. Det är inte utan vidare givet att en arbetsovilligs enstaka

bettleri, även om det skett på ett sätt som äventyrar ordning och säkerhet, bör föranleda tvångsintagning på anstalt. I många fall torde samhällets reaktion här ske genom lagföring för ringa misshandel, olaga hot, ofredande eller förargelseväckande beteende, varvid straffet regelmässigt stannar vid böter när det är fråga om förstagångsförseelse såsom antagits här. Kan inte straff för sådan gärning ådömas, bör det enstaka bettleriet i och för sig inte heller föranleda tvångsanhändertagande. Först om vanemässighet föreligger är enligt min mening samhällsfarligheten sådan att ingripande enligt den särskilda lagstiftningen bör få ske. Däremot bör det sakna betydelse om bettleriet sker öppet eller genom viss försäljning eller på annat maskerat sätt.

Emellertid torde ingripande enligt den särskilda lagen som jag förut sagt inte behövas mot den oförargliga typen av bettlare. Det synes alltså ytterligare böra fordras att den arbetsovilliges vanemässiga bettleri tagit sig samhällsfarliga eller ordningsstörande uttryck vid flera tillfällen. Detta kan på ett från rättssäkerhetssynpunkt tillfredsställande sätt konstateras framför allt om bettlaren vid flera tillfällen genom lagakraftvunnen dom fällts till ansvar för sådana brott eller förseelser som nyss nämnts. En jämförelse med nykterhetsvårdslagen ligger här nära till hands. Enligt denna lag fordras för tvångsanhändertagande dels att vederbörande är hemfallen åt alkoholmissbruk — varmed här skulle jämnställas arbetsovillighet och vanemässigt bettleri — och dels, bl. a., att han under de två senast förflutna åren blivit dömd för minst tre fylleribrott. Utredning om samhällsfarligheten kan givetvis stundom även förekomma utan att lagakraftvunna domar föreligger. Att någon bettlat under uppträdande, som med fog kan uppfattas som intrång i den personliga friheten, eller ordningsstörande, påträngande, efterhängset eller utmanande behöver inte ha medfört åtal. Avgörande är att tillräcklig utredning verkligen föreligger. Att bettleriet sker på viss plats, exempelvis i storstädernas träskområden, eller för visst ändamål såsom för att få pengar till sprit, behöver däremot i och för sig inte utgöra bevisning om att bettleriet är samhällsfarligt eller ordningsstörande. Detsamma bör gälla den omständigheten att bettleriet utgör endast en aktiv yttring bland många av ett allmänt asocialt levnadssätt. Betydelsen härav blir i stället främst att man kan minska kravet på att just bettleriet skall ha kommit till samhällsfarligt eller störande uttryck vid flera tillfällen. Det fordras alltså att andra yttringar av allmänt asocialt levnadssätt blivit tillförlitligen utredda i det föreliggande fallet.

De bland lösdrivarna förekommande kriminella elementen är, bortsett från sutenörerna som behandlas i det följande, enligt utredningsmannen sådana som företrädesvis ägnar sig åt brottslig verksamhet i form av snatterier eller stölder, bondfångeri eller andra bedrägliga beteenden, utpressning, falskspel, spritlangning och olaga narkotikahandel. Brott av denna typ kan naturligtvis vara isolerade företeelser, som inte är yttringar

av ett i övrigt asocialt levnadssätt. För att tillgodose samhällsskyddet kommer då uppenbarligen inte i fråga andra åtgärder än lagföring och straff.

Eftersom man, såsom med skärpa understryks av flera remissinstanser, måste uppställa krav på full bevisning innan ingripande enligt särlagstiftning får ske, blir alltså situationen i dessa fall den att utrymme för lagföring och straff också alltid föreligger. Det blir då nödvändigt att undersöka om det förekommer en samhällsfarlighet, som för samhällsskyddet kräver mer än lagföring och ådömande av straff för den bevisade brottsligheten. Eller annorlunda uttryckt: det måste föreligga något mera än de rekvisit som utgör de i straffrätten beskrivna brotten med tillhörande straffsats. Utredningsmannen åsyftar här ett levnadssätt som i och för sig utgör en generell risk för samhällsfarlighet. Detta levnadssätt beskrivs bl. a. så att vederbörande är aktiv på alla andra områden — asocialitet och brottslighet — än då det gäller att försörja sig genom hederligt arbete.

Beträffande den som är arbetsför men klart ådagalägger motvilja mot ordnat arbete och som, enligt vad som kan fastslås, inte heller har något ordnat arbete ligger det allmänt sett nära till hands att utgå ifrån att han försörjer sig genom brott, om han vid flera tillfällen dömts för brott av den art som jag nyss nämnt. Det föreligger då enligt sakens natur en fara för vanemässig sådan brottslighet. Vanemässigheten kan visserligen beaktas vid bestämmandet av påföljd men om inte samtidigt den asociala livsföringen kan beaktas blir påföljden ofta även vid återfall otillräcklig för att tillgodose samhällsskyddet.

De nu nämnda kriminella elementens samhällsfarlighet består inte främst i de brott som de begår. Allvarligare är den fara — särskilt understruken vid remissbehandlingen — som deras förekomst utgör för ungdom som här okritiskt ser en möjlighet att bekvämt försörja sig på ohederligt sätt och därigenom dras in i asocialitet och brottslighet. Det är främst i detta hänseende som motviljan mot ordnat arbete och vanemässigheten även i fråga om i och för sig ringa brott av här angivna slag får betydelse såsom förutsättningar för ett ingripande i samhällsskyddets intresse med åtgärder utöver vad som regelmässigt kan ske genom ådömande av brottspåföljd. Särskild anledning att möjliggöra sådant ingripande utgör vidare den omständigheten att även svåra brott i stor utsträckning begås av detta klientel. Det bör sålunda vara möjligt att genom ingripande mot den asociala livsföringen förebygga svårare brottslighet.

De remissinstanser som uttalar sig på denna punkt anser att ingripanden mot en helt och hållet till fritiden förlagd asocial verksamhet i dessa fall i erforderlig utsträckning kan ske inom kriminalvården. Med hänsyn till vikten från rättssäkerhetssynpunkt av att på ett bestämt sätt avgränsa omhändertagandefallen synes det mig lämpligt att även här såsom en förutsättning uppställa underlåtenhet att efter förmåga söka försörja sig hederligt. Att märka är dock att ett påstått ordnat arbete i själva verket kan ut-

göra en mer eller mindre maskerad dagdrivartillvaro eller ohederlig verksamhet.

Prostitution kan föranleda ingripande enligt den gällande lösdri-varlagen under där angivna förutsättningar, bl. a. underlåtenhet att efter förmåga söka ärligen försörja sig. Prostitutionen är enligt brottsbalken inte i och för sig straffbar. Endast den som inbjuder till könsumgänge på ett för omgivningen störande och anstötligt sätt straffas, och brottet benämns sårande av tukt och sedlighet. Från koppleribrotten bortses i detta sammanhang. I övrigt har vid brottsbalkens tillkomst uttalats att lösdriveriets olika former, däribland prostitution, främst bör bekämpas med andra medel än kriminalisering.

Utredningsmannen finner i likhet med flertalet tidigare utredningar att samhället inte rimligen kan tillgripa tvångsåtgärder mot prostitutionen som sådan, dvs. mot alla dess former, men inte heller kan förhålla sig helt passivt till denna företeelse. Som skäl för ingripande mot vissa former därav anger utredningsmannen dels de personliga riskerna för den prostituerade själv och dels samhällsskyddet mot grova brottslingar, främst sutenörer.

De med prostitution förenade personliga riskerna för sjukdomar och förfall är uppenbarligen ett allvarligt socialt problem till vilket samhället inte får ställa sig likgiltigt. I dessa fall bör enligt min mening samhällsåtgärderna dock i främsta rummet ha karaktär av hjälp och vård. Barnavård, sjukvård — eventuellt enligt sinnessjuklagen eller lagen angående åtgärder mot utbredning av könssjukdomar — alkoholistvård och socialvård bör här beredas. Däremot bör inte en särlagstiftning som har till primärt syfte att skydda samhället mot ett farligt restklientel göras tillämplig på prostituerade, som enbart till sitt eget skydd behöver bli föremål för någon åtgärd av samhället.

När det sedan gäller prostitutionens samhällsfarlighet framhåller utredningsmannen — med åberopande av samstämmiga vittnesbörd från bl. a. polismyndigheterna i rikets största städer — att prostitutionen, och särskilt då de grövre formerna av gatuprostitution, utgör en av de viktigare orsakerna till våra dagars starkt stegrade brottslighet och asocialitet. Speciellt den kvinnliga gatuprostitutionen har enligt utredningsmannen befunnits vara intimt förknippad med grov kriminalitet, främst av den anledningen att flertalet prostituerade med sig lierat eller tvingats liera sutenörer, hämtade från kretsen av samhällets mest hänsynslösa förbrytare.

Denna beskrivning av förhållandena har inte rönt någon kritik och torde kunna tjäna som bakgrund när man går att avgöra på vilka sätt prostitutionens samhällsfarlighet skall ha manifesterat sig för att ingripande skall få göras utan att rättssäkerheten åsidosätts. Som framgår av betänkandet ligger svårigheten just i att konkret ange de omständigheter då prostitutionen erfarenhetsmässigt i allmänhet utgör förutsättning för eller är förknippad med grov brottslighet. Som nyss nämnts har prostitution på gatan

befunnits ha denna karaktär. Det bör enligt min mening därjämte vara utrett att den prostituerade bedriver sin verksamhet vanemässigt. Med den här förordade lösningen utgör alltså vanemässig prostitution på allmän plats en presumtion för samhällsfarlighet. Man kan dock inte komma ifrån att som utredningsmannen ta hänsyn till totalbilden av den prostituerades levnadssätt. Det kan därvid visa sig att presumptionen om samhällsfarlighet inte gäller i det enskilda fallet, och då bör givetvis tvångsingripande inte få förekomma.

Att prostitution sker på ett för den allmänna ordningen eller grannar störande eller anstötligt sätt behöver däremot inte vara ett kriterium på kvalificerad samhällsfarlighet. Det ligger närmare till hands att anta att man här har att göra med psykiskt efterblivna eller sjuka prostituerade i behov av vård.

Underlåtenhet att efter förmåga söka försörja sig hederligt bör enligt min mening även beträffande de prostituerade liksom hittills vara en förutsättning för lagens tillämplighet. Jag kan således inte biträda utredningsmannens uppfattning, att också s. k. halvyrkesprostituerade bör få omhändertagas enligt den nya lagen. Här som eljest bör dock gälla att sysselsättningar som mer eller mindre är avsedda blott att maskera yrkesmässig prostitution inte bör godtagas som hederlig försörjning.

Som samhällsfarliga prostituerade betecknar utredningsmannen även dem som förleder andra, särskilt yngre personer, till samma levnadssätt. Dessa fall är, om de väl kan bevisas, ofta sådana där enligt brottsbalken ansvar kan ådömas för koppleri. För koppleri döms sålunda bl. a. den som vanemässigt främjar annans otuktiga levnadssätt eller förleder den som är under tjuogoett år till sådant levnadssätt. Såsom framhållits vid remissbehandlingen kan det inte komma i fråga att ingripa med särlagstiftning i sådana fall när något av de angivna brottsrekvisiten inte kan bevisas. Man får därför i dessa fall nöja sig med de åtgärder som kan vidtagas på straffrättslig väg.

Som jag förut nämnt är med prostitution ofta förknippad grov brottslighet, särskilt sådan som förövas av s u t e n ö r e r.

Enligt brottsbalken kan ansvar ådömas för sådana sutenörsbrott som koppleri, främjande av otukt och förförelse av ungdom. Det fordras då bevisning om bl. a. att den misstänkte utnyttjar annans otuktiga levnadssätt. Bevisningen kan bestå däri att den utnyttjade själv eller andra med förhållandena bekanta personer lämnar uppgifter om att den åtalade mottagit pengar eller försörjs av den utnyttjade. Sådan bevisning är emellertid svår att förebringa. I många fall föreligger bara utredning om att vederbörande saknar ordnat arbete och andra lovliga medel till sin försörjning samt att han stadigvarande sammanbor eller sällskapar med prostituerade. Att låta dessa omständigheter vara tillräckliga förutsättningar för tvångsingripande innebär i själva verket att man efterger ett av brottsrekvisiten för koppleri.

Omständigheterna kring det särskilda brottet, åtminstone den typ av koppleri som här får intresse, nämligen vanemässigt främjande eller utnyttjande av annans otuktiga levnadssätt, är i stort sett desamma som konstituerar den samhällsfarliga asocialitet man här vill komma åt. Jag anser därför att ingripanden i dessa fall inte bör ske enligt den särskilda lagen utan endast i form av lagföring för sutenörsbrott.

I detta sammanhang vill jag i korthet beröra den av länsstyrelsen i Uppsala län upptagna frågan om innebörden av fara för allmän sedlighet. Som framgått av min föregående framställning är syftet med ingripandena enligt den föreslagna särslagstiftningen att förhindra brottslighet. I vissa av de angivna fallen utgörs brottsligheten visserligen av vad som i brottsbalken betecknas som sedlighetsbrott och vid tolkning och tillämpning av brottsbalken torde man i framtiden inte kunna undvika att vid prövning av sådan brottslighet ta ställning till rådande etiska och moraliska värderingar i samhället. Jag anser emellertid i likhet med länsstyrelsen, att lagens syfte kommer till klarare uttryck om indikationen fara för allmän sedlighet utgår, eftersom all brottslighet måste anses utgöra fara för allmän ordning och säkerhet.

Vad slutligen angår den grupp som utredningsmannen benämner *parasiterna* vill några remissinstanser gå längre än utredningsmannen. Den asocialitet det här är fråga om torde dock sällan vara samhällsfarlig om den inte kommit till uttryck även på andra sätt. Jag biträder därför härvidlag utredningsmannens uppfattning att tvångsingripande bör få komma i fråga endast då ett parasiterande levnadssätt är förenat med kriminalitet eller utgör led i en även på annat sätt påvisbar asocial livsföring.

Som jag förut anfört kan samhällsskyddet mot samhällsfarligt asociala i många fall tillgodoses genom hjälp- och vårdåtgärder. Den samhällsreaktion som i sådant sammanhang kommer i fråga behöver inte såsom brottspåföljderna utformas med beaktande av hänsyn till den allmänna laglydnaden. Även om ingripandet också kommer att tillgodose samhällsskyddet, har man därför större möjligheter att direkt beakta de individuella förhållandena. Som jag i det föregående utförligt redogjort för kan emellertid hjälp- och vårdåtgärder enligt angränsande vårdlagstiftning inte alltid vidtagas. Utanför vårdmöjligheterna faller ett restklientel av sociala. För min del vill jag med skärpa framhålla, att jag finner det angeläget att restklientelet blir så litet som möjligt. Samhällsåtgärder som kan grundas i första hand på ett vårdbehov och som därigenom i andra hand tillgodoser samhällsskyddet är att föredra framför åtgärder som primärt grundas på behovet av samhällsskydd. Jag biträder således förslaget att den särskilda lagen skall vara subsidiär i förhållande till angränsande vårdlagstiftning och att detta anges som ett uttryckligt villkor för dess tillämpning. Är de av utredningsmannen angivna sociala hjälpåtgärderna tillräckliga för att tillgodose samhällsskyddet — en fråga som har nära samband

med hur klart hjälpbehovet kan påvisas och hur sannolikt det är att vederbörande skall tillgodogöra sig hjälpen — måste de också vara bättre ägnade att främja resocialisering än tvångsintagning på anstalt. Gentemot den i några yttranden framkomna uppfattningen att särslagstiftningen bör få tillämpas även om vårdlagstiftningens resurser inte är helt uttömda vill jag framhålla att jag anser det angeläget att tvångsintagning på anstalt tillgrips endast såsom en sista utväg. För att skapa garanti för att hjälpåtgärder verkligen prövas anser jag vidare i enlighet med utredningsmannens förslag lämpligt att det föreskrivs att det skall vara uppenbart att sådana åtgärder inte är tillfyllest för att intagning på anstalt skall få ske. Så kan först och främst vara fallet om samhällsskyddet gör någon form av tvångsinternering nödvändig samt vidare om hjälpåtgärder redan prövats utan att vederbörande kunnat återföras till ett ordnat liv. Även andra fall kan givetvis tänkas där hjälpåtgärder uppenbarligen skulle vara gagnlösa.

Att mentalsjukvård skall ha företräde när sådan kan anordnas i stället för intagning på anstalt enligt särslagstiftningen är uppenbart. När det gäller valet mellan sådan intagning och intagning på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare kan svårbedömda gränsfall förekomma. I detta hänseende vill jag hänvisa till vad jag tidigare anfört rörande möjligheterna att bereda de samhällsfarligt asociala alkoholmissbrukarna alkoholstivård.

Beträffande förhållandet mellan den föreslagna lagen och strafflagstiftningen framhåller utredningsmannen, att brott som hör under allmänt åtal måste åtalas oberoende av om gärningsmannens asocialitet föranleder särskild reaktion, samt föreslår att möjlighet skapas att efterge åtal då mindre allvarlig brottslig gärning uppdragas sedan beslut fattats om tvångsintagning i anstalt enligt ifrågavarande lag.

Mycket vanligt är att brottslighet utgör ett led i den samhällsfarligt asociala människans livsföring. En av straffrättskipningens huvuduppgifter är att tillgodose samhällsskyddet. När det gäller ingripanden mot samhällsfarligt asociala föreligger samma syfte. Kan det tillgodoses genom lagföring för brott bör åtal ske också då den misstänkte är samhällsfarligt asocial. I princip bör således den särskilda lagen vara subsidiär även i förhållande till lagföring för brott.

I vissa fall är emellertid brottspåföljden inte tillräcklig för att tillgodose den särskilda lagens syfte. Böter eller ett endast kortvarigt frihetsstraff kan inte anses vara en adekvat reaktion på den samhällsfarlighet, som kommit till uttryck genom det asociala levnadssättet. Inte heller är påföljden ägnad att undanröja samhällsfarligheten om den dömda inte omedelbart eller efter frigivning blir föremål för övervakning och vid bristande skötsamhet kan berövas friheten eller återintagas. Åtgärd enligt den särskilda lagen bör därför kunna påkallas mot den som för ett samhällsfarligt asocialt liv och som också gjort sig skyldig till brott, om han inte för brottet skall undergå fängelse minst sex månader, ungdomsfängelse eller internering eller stå

under skyddstillsyn eller nyligen undergått sådan brottspåföljd. Vård enligt nykterhetsvårdslagen eller sinnessjuklagen, vartill domstol överlämnat den som begått brott, bör i enlighet med vad som förut anförts om sådan vård likaledes utesluta tillämpning av den föreslagna lagen. Man torde knappast ha anledning att räkna med att en samhällsfarligt asocial person uppfyller brottsbalkens förutsättningar för villkorlig dom, vilken ju inte är förenad med övervakning.

Endast beträffande brott som förskyller böter eller fängelse under sex månader får således frågan om åtalseftergift betydelse för förhållandet mellan den särskilda lagen och strafflagstiftningen. I princip är åklagare skyldig att åtala alla förekommande brott som hör under allmänt åtal. Särskilda bestämmelser om åtalseftergift fordras om man vill göra det möjligt att underlåta åtal mot en samhällsfarligt asocial person, beträffande vilken åtgärd enligt den särskilda lagen aktualiserats. Det synes emellertid inte lämpligt att möjliggöra åtalseftergift i andra fall än då tvångsintagning enligt lagen redan beslutats. Sätillvida är jag alltså överens med utredningsmannen.

Den särskilda lagen bör inte heller tillämpas om villkorlig dom eller skyddstillsyn undanröjs eller villkorligt medgiven frihet förverkas. Att i samband därmed ett kortare frihetsberövande än sex månader kan komma i fråga bör inte föranleda att man underlåter att i första hand begagna sig av de möjligheter som står till buds att tillgodose samhällsskyddet genom brottspåföljd. Beträffande den som dömts till sådan påföljd, som jag nyss angivit såsom tillräcklig reaktion även mot samhällsfarlig asocialitet, bör således kriminalvårdens resurser uttömmas innan annan åtgärd vidtas.

Jag förordar vidare att särslagstiftningen görs subsidiär i förhållande till utlänningslagen. Den innehåller bestämmelser, som medger att asociala utlännningar avlägsnas från riket genom avvisning, förvisning eller utvisning.

Sammanfattningsvis föreslår jag således, att underlåtenhet att efter förmåga söka försörja sig hederligt genomgående behålles såsom grundläggande förutsättning för intagning på anstalt enligt den av mig förordade särslagstiftningen. Den omständigheten att någon saknar en hederlig försörjningskälla utgör ett objektivi konstaterbart kriterium på asocialitet. För ingripande enligt lagen bör emellertid därutöver krävas, att asocialiteten är samhällsfarlig utan att den i sig inrymmer kriminalitet som kan medföra påföljd, varigenom samhällsskyddet tillgodoses. I det föregående har angivits de grupper som i dag främst kan hänföras till sådana samhällsfarligt asociala. Slutligen bör lagen vara subsidiär i förhållande till hjälpåtgärder och vård, lagföring för brott i vissa fall samt avlägsnande ur riket.

Beslutande myndighet, förfarande och besvär

Utredningsmannen föreslår att polisman får befogenhet att omhänderta samhällsfarligt asociala men uppställer som förutsättning härför att samhällsfarligheten skall vara uppenbar. Härutinnan överensstämmer förslaget med lösdrivarlagen, enligt vilken polisman må gripa och till förhör inställa den som beträds med lösdriveri. I fråga om de inte uppenbart samhällsfarliga hänvisar utredningsmannen till allmänna polisinstruktionen samt tänker sig möjligheten att denna vid behov överarbetas. Remissinstanserna är ense om att det bör ankomma på polisen att i första hand ingripa mot det samhällsfarligt asociala klientelet. I några yttranden framhålls att lösdrivarlagen utgör en inkörspport för utredning av frågan om behandling enligt vårdlagarna kan anordnas. Något annat anses i detta hänseende böra komma i stället, om lösdrivarlagen upphävs. Därvid föreslås från vissa håll att polisens befogenheter enligt polisinstruktionen utvidgas, medan andra remissorgan så långt som möjligt vill reglera grunderna för polisingripanden i de olika vårdlagarna och i den särskilda lagen om samhällsfarlig asocialitet. Delade meningar yppas också i frågan om polisman bör få befogenhet att själv ingripa enligt en sådan lag. Utredningsmannens krav på att samhällsfarligheten skall vara utredd — uppenbar — redan vid polisens utredningsomhändertagande är enligt flera remissinstanser för strängt. Det föreslås att sannolika skäl här liksom vid misstanke om brott skall vara tillräckligt.

Polisens befogenheter är — bortsett från lösdrivarlagen och det år 1963 gjorda tillägget till 33 § barnavårdslagen — uttömmande angivna i rättegångsbalken och allmänna polisinstruktionen. En genomgående princip synes vara att polisman får beröva vuxna människor friheten endast när en omedelbar och direkt konstaterbar störning eller fara föreligger. Ingripanden som grundas på sannolika skäl eller skälig misstanke får göras endast av högre myndigheter, polismyndighet, åklagare eller dömande organ. Jag anser det inte nu böra övervägas att med ändring av denna ordning ge polisman sådana befogenheter beträffande det samhällsfarligt asociala klientelet. Återstår frågan om i enlighet med lösdrivarlagen och utredningsmannens förslag polisman bör få befogenhet att omhänderta någon när det är uppenbart att förutsättningarna enligt en särskild lag om samhällsfarlig asocialitet är för handen. Som länsstyrelsen i Uppsala län och poliskammaren i Västerås framhåller blir det oftast fråga om ingripande mot personer, vilkas asociala levnadssätt under lång tid varit föremål för polisens uppmärksamhet, låt vara att ingripandet, när det väl sker, i de flesta fall lär aktualiseras av en särskild samhällsfarlig yttring av det asociala levnadssättet. Utgör denna yttring en brottslig gärning, kan polisman gripa vederbörande enligt rättegångsbalken. Är den störande eller omedelbart farlig för ordningen, kan omhändertagande ske enligt polisinstruktionen.

Om inte något av dessa fall är för handen, torde inte heller ett omedelbart omhändertagande vara nödvändigt utan högre myndighets beslut kan avvaktas. Jag kan därför inte förorda att polisman får befogenhet att utan föregående beslut av högre myndighet omhänderta någon enligt den särskilda lagen.

Som jag tidigare anfört bör ingripande mot samhällsfarligt asociala så långt det kan ske grundas på vårdlagstiftningen. Polismyndigheten har omfattande befogenheter härvidlag. Enligt sinnessjuklagen fordras därvid för läkarundersökning att tecken på sinnessjukdom förmärks och eljest utredning om vårdbehov och farlighet samt enligt nykterhetsvårdslagen sannolika skäl för hemfallenhet åt alkoholmissbruk och för farlighet, kringflackande liv m. m. Även ingripande enligt den särskilda lagen för att få till stånd åtgärd mot samhällsfarligt asociala bör beslutas av polismyndigheten. Frågan om de förutsättningar, som uppställs för att tvångsintagning på anstalt skall få ske, skall vara uppenbara för att polismyndigheten skall få besluta omhändertagande för utredning eller om det får anses tillräckligt att skäligen misstanke föreligger att förutsättningarna är uppfyllda, avser i själva verket en avvägning mellan effektiviteten i samhällsskyddet och rättssäkerheten. Uppenbart är att om polisen under lång tid ägnat uppmärksamhet åt någons asociala levnadssätt den också har underlag för att bedöma om han skäligen kan antagas vara samhällsfarlig. En sådan polisuppsikt kan dock inte alltid ge till resultat att förutsättningarna för tvångsintagning kan sägas vara så fullständigt utredda att de är uppenbara. Det torde i många fall fordras förhör och annan utredning som inte kan vinnas om vederbörande inte står till polismyndighetens förfogande. I likhet med ett stort antal remissinstanser förordar jag därför att omhändertagande skall få beslutas på sannolika skäl.

Jag föreslår således att polismyndigheten får befogenhet att kortvarigt för utredning omhänderta den som skäligen kan misstänkas föra ett samhällsfarligt asocialt liv.

Den myndighet, som enligt lösdrivarlagen dömer till tvångsarbete är länsstyrelsen eller i stad med poliskammare, där stadsfiskal ej är ledamot, poliskammaren. Om förfarandet hos länsstyrelsen och poliskammaren är inte föreskrivet annat än att förhör skall hållas med lösdrivaren.

Frågan vilken myndighet som bör besluta i mål av ifrågavarande slag har berörts i flertalet utredningar om lösdrivarna. Utredningsmannen föreslår för sin del att länsstyrelserna får denna uppgift. Som skäl härför åberopar han främst att den föreslagna lagstiftningen skall vara sekundär i förhållande till vårdlagstiftningen och att prövningen av huruvida denna är tillämplig bäst sker i länsstyrelsen med dess erfarenhet av dylika ärenden. Denna lösning, som 1952 föreslogs av psykopatvårdsutredningen, biträds av det övervägande antalet remissinstanser som uttalar sig rörande utredningsmannens förslag i denna del.

Allmän underrätt som beslutande myndighet föreslogs första gången av 1937 års lösdriverilagstiftningskommitté. Denna lösning förordas i det nu föreliggande ärendet av flera remissinstanser. Det framhålls att socialvårdande synpunkter inte får läggas till grund vid prövning huruvida tvångs-omhändertagande skall ske i samhällsskyddets intresse. Hänsynen till rätts-säkerheten förmenas därför kräva att avgörandet tillkommer allmän domstol.

En tredje uppfattning i denna fråga slutligen karakteriseras av önskemålet att, utan att anlita de allmänna domstolarna, i rättssäkerhetens intresse ge förfarandet en mer domstolsmässig prägel. Olika typer av länsdomstolar har därvid föreslagits, antingen så att länsstyrelserna i lösdriverärendena förstärks eller utgörs av ledamöter med särskild kompetens eller så att fristående domstolar inrättas.

Allmän enighet synes råda om att en organisation med socialdomstolar är mycket väl ägnad att tillgodose både rättssäkerhetsintresset och önskemålet om en för administrativa frihetsberövanden särskilt sakkunnig instans. Som jag förut nämnt är frågan om vilka myndigheter som skall handha den administrativa rättskipningen och om förfarandet därvid under utredning. Därest som jag förordar en lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet nu stiftas utan avbidan på resultatet av dessa utredningar, måste den lösning som ges de här behandlade frågorna under alla omständigheter få provisorisk karaktär. Detta bör således enligt min mening gälla inte blott reglerna för förfarandet utan även bestämmelserna om beslutande myndigheter och besvärsmyndigheter.

Ett skäl av principiell art för att beslutanderätten enligt den särskilda lagen anförtros domstol är att det liksom i straffrättskipningen i första hand är fråga om frihetsberövanden i syfte att skydda samhället. Såsom framhålls i några yttranden har de allmänna domstolarna möjlighet att genom personundersökningar och kontakt med socialvårdsorgan skaffa sig expertbedömning av frågan om angränsande vårdområden kan tagas i anspråk. En sådan prövning från domstolarnas sida är förutsatt i brottsbalkens bestämmelser (31 kap.) om överlämnande till särskild vård enligt barnavårdslagen, nykterhetsvårdslagen och sinnessjuklagen samt om överlämnande till öppen psykiatrisk vård. Jag kan därför inte biträda den av utredningsmannen och flertalet remissinstanser uttalade meningen att länsstyrelsen är bättre än allmän domstol rustad för den allsidiga prövning som måste göras rörande angränsande vårdlagstiftning.

Som jag senare återkommer till torde det bli ofrånkomligt med en relativt allmänt hållen bestämmelse om förutsättningarna för lagens tillämplighet. Kritik har riktats mot en ojämn tillämpning av lösdriverlagen. Domstolarna är vana vid brottsbeskrivningar av motsvarande typ och deras tillämpning har inte blivit föremål för anmärkningar. Jag anser det därför

vara en styrka om frihetsberövanden vid samhällsfarlig asocialitet beslutas av domstol.

Slutligen anser jag det särskilt betydelsefullt att en ordning med domstol som beslutande myndighet väl ansluter till de internationella konventionsförpliktelser som Sverige åtagit sig i fråga om rättssäkerheten vid frihetsberövanden.

Jag föreslår således att domstol blir beslutande organ i första instans. För närvarande kan inga andra domstolar än de allmänna underrätterna komma i fråga. Som jag förut antytt kan det bli anledning att ompröva frågan när pågående utredningar om den administrativa rättskipningen lett till resultat.

När det sedan gäller förfarandet har utredningsmannen utformat sitt förslag efter mönster av nykterhetsvårdslagen samt, i syfte att ytterligare stärka rättssäkerhetsgarantierna, föreslagit bestämmelser om offentligt biträde och om skyldighet för den sökande polismyndigheten att närvara vid förhör inför länsstyrelsen med den som avses med ansökningen. De flesta remissinstanser anser den föreslagna ordningen betryggande, i flera fall dock endast därest vissa kompletteringar görs, främst i fråga om kontradiktoriskt förfarande, ombesörjande av utredning, muntlig handläggning och delgivning av utredning och beslut.

Ett regelrätt kontradiktoriskt förfarande kan komma till stånd endast om den som ansöker om tvångsintagning är skyldig att inför den beslutande myndigheten muntligen lägga fram ansökningen och skälen därför samt att vid förhöret ställa frågor till den misstänkte och andra personer som skall höras. Detta syfte nås inte till fullo om det, som utredningsmannen föreslagit, endast föreskrivs att polismyndigheten skall vara närvarande. Vidare synes det med hänsyn till polisens förhållande till allmänheten och de principer, varpå socialpolisverksamheten bygger, av psykologiska skäl vara mindre lämpligt att polismyndigheten eller företrädare för denna uppträder såsom åtalsmyndighet.

Med hänsyn till vad jag anfört om den föreslagna lagstiftningens sekundära karaktär är det angeläget att åtgärder i anledning av misstanke om brott eller bristande skötsamhet under villkorligt medgiven frihet prövas innan tvångsintagning på anstalt påyrkas. När det gäller dessa åtgärder har åklagaren betydelsefulla funktioner. En samordning av förekommande åtgärder underlättas därför om åklagarna, som en del remissinstanser förordnat, får i uppdrag att besluta rörande ansökning om tvångsintagning och att föra talan i sådana ansökningsärenden.

Det faller sig också naturligt, om åklagarna tas i anspråk på här föreslaget sätt, att göra bestämmelserna om förundersökning i brottmål med tillhörande rättssäkerhetsgarantier tillämpliga på den utredning som erfordras i ärenden om samhällsfarlig asocialitet samt att jämväl i övrigt avsluta förfarandet till vad som i allmänhet är föreskrivet om brottmål.

På grund av det anförda förordar jag att allmän åklagare skall föra talan i mål om samhällsfarlig asocialitet på samma sätt som vid allmänt åtal. Åklagaren bör emellertid inte vara skyldig att på ett tidigt stadium överta utredningen från polismyndigheten. Polismyndigheten, som enligt vad jag tidigare föreslagit bör äga omhändertata en på sannolika skäl misstänkt samhällsfarligt asocial person, bör själv få föranstalta om att sociala hjälpåtgärder eller andra mindre ingripande åtgärder eller ock åtgärder enligt nykterhetsvårdslagen, sinnessjuklagen eller utlänningslagen i föreskriven ordning blir vidtagna, om så kan ske i stället för ansökan om tvångsintagning enligt den särskilda lagen. Det finns inte anledning att i sådana fall gå omvägen över åklagaren. Talan mot allmän underrätts beslut i mål om samhällsfarlig asocialitet bör självfallet med den nu föreslagna ordningen fullföljas i hovrätt och högsta domstolen enligt reglerna för brottmål.

Åtgärdssystem och anstaltsorganisation

Enligt lösdrivarlagen kan den som första gången beträds med lösdriveri inte få strängare påföljd än varning. Varning har ingen annan rättsverkan än att den utgör förutsättning för ådömande av tvångsarbete vid återfall inom två år. Mot denna ordning kan med skäl anmärkas att den varnade inte blir föremål för någon hjälp, övervakning eller tillsyn och jag anser därför i likhet med utredningsmannen att denna form av varning inte bör behållas.

De flesta remissinstanserna biträder förslaget att villkorligt anstånd med tvångsintagning skall kunna beviljas. I några yttranden uttalas emellertid att intagningsbeslut inte bör meddelas om anledning förekommer att vederbörande kan förmås till ordnad livsföring utan verkställighet och att utrymme för villkorligt anstånd följaktligen saknas. Jag vill till en början understryka att de förutsättningar, som enligt det tidigare anförda bör vara uppfyllda för att intagningsbeslut skall meddelas, inte får efterges eller uppmjukas inför möjligheten att meddela villkorligt anstånd med beslutets verkställande. Härav följer att sådant anstånd inte kan tänkas förekomma i någon större omfattning. Ett beslut om intagning i anstalt kan dock under vissa betingelser åstadkomma önskvärd rättelse utan att det verkställs. På grund härav och om, såsom jag förordar, varningen avskaffas anser jag villkorligt anstånd med intagningen böra kunna meddelas. Sådant anstånd bör självfallet inte beviljas schablonmässigt i alla förstagångsfall utan bara om välgrundad anledning finns att anta att vederbörande med ett intagningsbeslut som påtryckningsmedel kan förmås till ordnad livsföring så att han inte är samhällsfarlig. Såsom anføres av utredningsmannen och vid remissbehandlingen bör det avgörande vara, om man kan räkna

med att vederbörande erhåller och behåller en arbetsanställning eller annan sysselsättning som ger honom hederlig försörjning. Det villkorliga anståndet bör alltid förenas med övervakning under en prövotid och med föreskrift om sysselsättning; även andra föreskrifter kan visa sig erforderliga. Till de övriga bestämmelser som bör meddelas om anstånd, övervakning och förverkande ämnar jag återkomma i den speciella motiveringen.

För dem som blir tvångsintagna enligt den särskilda lagen bör behandlingen omfatta anstaltsvård, villkorlig utskrivning, eftervård och slutlig utskrivning.

Anstaltsbehandlingen bör anpassas, förutom efter samhällsskyddet, efter klienteletts art. Såsom framgått av min redogörelse i det föregående och även framhålls vid remissbehandlingen är det fråga om ett restklientel innehållande olika människotyper, både rena förvaringsfall och sådana som kan omskolas och arbetstränas. Jag vill rörande anstaltsbehandlingen ansluta mig till fångvårdsstyrelsens uppfattning, att anstaltsvården inte bör inskränkas till arbetsträning utan också omfatta andra inom modern anstaltsvård tillämpade metoder såsom psykologiska behandlingsmetoder och lämpligt utformade fritidssysselsättningar. Behandlingsbehovet kommer sannolikt att bli i hög grad varierande.

Mot denna bakgrund — behovet av differentierade behandlingsmetoder för ett förhållandevis litet klientel — bör enligt min mening anstaltsorganisationen bedömas. En fristående organisation bör då inte övervägas. På föredragning av chefen för socialdepartementet har nyligen föreslagits att bestämmelserna om tvångsarbete för försumliga försörjare upphävs fr. o. m. den 1 juli 1964. Någon samordning i enlighet med utredningsmannens förslag av anstaltsvården av denna kategori och samhällsfarligt asociala bör därför inte komma i fråga. Däremot talar åtskilliga skäl för att, som fångvårdsstyrelsen förordat i sitt remissyttrande, anstaltsvården av samhällsfarligt asociala samordnas med fångvården och alltså ställs under ledning av fångvårdsstyrelsen. Vad som är stadgat om behandlingen i fångvårdsanstalt av dem som dömts till påföljd för brott kan därvid lämpligen i vissa delar göras tillämpligt på nämnda anstaltsvård. Genom en sådan organisation blir det också möjligt att för ifrågavarande ändamål liksom hittills anlita anstalterna Svartsjö och Hinseberg.

Specialmotivering

Utredningsmannens förslag till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet bör omarbetas i enlighet med det anförda. Jag övergår nu till att redogöra för hur bestämmelserna i lagen, som lämpligen kan erhålla den av utredningsmannen föreslagna rubriken, närmare bör utformas.

Förutsättningar för lagens tillämpning

1 §.

Lagen bör inledas med föreskrifter om förutsättningarna för den mest ingripande åtgärd som i samhällsskyddets intresse kan vidtagas mot samhällsfarligt asociala, nämligen tvångsintagning i anstalt. Som förutsättning bör i enlighet med vad som anförts i den allmänna motiveringen först nämnas underlåtenhet att efter förmåga söka hederligt försörja sig. Hederlig försörjning har självfallet exempelvis den som lever på avkastningen av sitt kapital. Ohederlig försörjning behöver inte nödvändigt innebära försörjning på brottsligt sätt. Även den som får hela sitt uppehälle på ett enligt den allmänna samhällsuppfattningen moraliskt eller etiskt förkastligt sätt kan sägas underlåta att försörja sig hederligt. Därjämte bör fordras att det är fråga om en kontinuerlig och inte bara tillfällig asocial livsföring under en längre tidrymd. Detta bör komma till uttryck genom att det anges att vederbörande *för* ett sådant liv. Vidare bör för att en så allvarlig åtgärd som tvångsintagning på anstalt skall få vidtagas krävas att livsföringen i fråga utgör uppenbar fara för allmän ordning eller säkerhet. Detta uttrycksätt medför att stränga krav ställs på utredning och bevisning samt att det måste vara fråga om en allvarlig samhällsfara.

Att i lagtext åstadkomma en precisering av de olika fall då ingripande får ske har jag däremot i likhet med några remissinstanser inte funnit genomförbart. I strafflagstiftningen förekommer också brottsbeskrivningar som är allmänt hållna. Eftersom frihetsberövanden vid samhällsfarlig asocialitet enligt vad jag föreslagit i det föregående skall prövas av domstol redan i första instans, anser jag att rättssäkerheten blir väl tillgodosedd om såsom förutsättning för tillämpning av lagen anges att någon underlåter att efter förmåga söka försörja sig hederligt och att han för ett sådant asocialt liv att uppenbar fara föreligger för allmän ordning eller säkerhet.

För asociala personer under 21 år förutsätts liksom hittills barnavårdslagen gälla.

De anstalter i vilka de samhällsfarligt asociala skall kunna intagas har av utredningsmannen betecknats arbetshem. Då denna beteckning kan leda till förväxling med landstingens arbetshem för psykiskt efterblivna, bör den inte användas. Den nuvarande termen tvångsarbete måste anses mindre lämplig med hänsyn till syftet att kombinera samhällsskyddet med arbets träning och annan lämplig behandling. Jag föreslår därför att den mest ingripande åtgärden enligt lagen benämns intagning i arbetsanstalt.

2 §.

Sedan de allmänna förutsättningarna för intagning i arbetsanstalt angivits i 1 §, bör följa en paragraf som innehåller att domstol på talan av allmän åklagare förordnar om sådan intagning.

3 §.

I den allmänna motiveringen har jag framhållit att den föreslagna lagen bör tillämpas först när andra åtgärder inte står till buds. Bestämmelser i ämnet bör upptagas i denna paragraf. Till en början bör man söka komma till rätta med det samhällsfarligt asociala klientelet genom att pröva sådana åtgärder som anskaffande av arbete, hjälpåtgärder eller övervakning enligt nykterhetsvårdslagen, socialhjälp, anlåtande av social hjälporganisation samt sjukvård. Vid prövningen om sådana och andra liknande åtgärder är tillräckliga skall beaktas huruvida samhällsskyddet kan tillgodoses. Såsom tidigare föreslagits i den allmänna motiveringen skall det vara uppenbart att så inte kan ske för att tvångsintagning skall tillåtas. Paragrafens första stycke bör utformas i enlighet med vad sålunda anförts.

Som jag likaledes föreslagit i det föregående bör lagen ha karaktär av undantagslagstiftning även på det sättet att tvångsintagning i arbetsanstalt är subsidiär i förhållande till omhändertagande inom mentalsjukvården och nykterhetsvården. Utredningsmannen hänvisar för det fall att tvångsomhändertagande inom nykterhetsvården eller mentalsjukvården inte är möjligt men väl frivillig intagning för sådan vård kan komma i fråga till möjligheten att — om inte första stycket är tillämpligt — besluta om intagning i arbetsanstalt och samtidigt bevilja villkorligt anstånd med beslutets verkställande i förening med föreskrift att vederbörande skall underkasta sig vården. *Sinnessjuklagstiftningskommittén* invänder häremot att frivilligt ingående på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller på mentalsjukhus med hänsyn till särslagstiftningens sekundära karaktär vanligtvis inte bör medföra något intagningsbeslut, ej ens villkorligt, enligt den föreslagna lagen. För egen del räknar jag med att första stycket i de allra flesta sådana fall blir tillämpligt och ansluter mig därför till kommitténs uppfattning. Jag vill tillägga att till första stycket även bör hänföras intagning på institution för psykiskt efterblivna.

Av lagens sekundära natur följer som förut nämnts att möjligheten att vidta andra åtgärder än intagning i arbetsanstalt skall undersökas redan på utredningsstadiet. Polisen skall således använda sina befogenheter enligt sinnessjuklagen och nykterhetsvårdslagen. I det följande ämnar jag föreslå att läkarundersökning regelmässigt skall anordnas som ett led i utredningen. Läkarundersökningen avser att utröna om den undersökte lider av kroppslig eller psykisk sjukdom och det bör framgå av utlåtande över undersökningen huruvida han är i behov av vård på mentalsjukhus. Kan vårdattest eller observationsattest utfärdas enligt sinnessjuklagen bör det således ske. I sådant fall skall vidare åtgärder vidtagas enligt 2 eller 4 kap. sinnessjuklagen och talan vid domstol inte väckas. Har häktning skett, avbryts den av intagning på mentalsjukhus för vård eller observation eller på allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Åklagaren bör anmäla sådan intagning för rätten, som förordnar att vederbörande inte längre skall hål-

las häktad samt avskriver målet. I allmänhet bör således frågan om undersökning av sinnesbeskaffenheten inte aktualiseras så sent som först efter det talan väckts vid domstol. Skulle det likväl ske, bör rätten bereda åklagaren tillfälle att föranstalta om läkarundersökning eller själv förordna därom samt förklara målet vilande i avbidan på resultatet. Utfärdas därvid vård- eller observationsattest, ankommer det på polismyndigheten att vidta åtgärder för intagning på mentalsjukhus enligt sinnessjuklagen. I detta fall bör åklagaren återkalla sin väckta talan samt domstolen förordna att häktningen skall upphöra och avskrivna målet. Återkallas inte talan måste den ogillas. Det kan således inträffa att någon blir intagen på mentalsjukhus på grund av vårdattest men sedan utskriven efter kort tid, emedan sjukvårdsläkaren enligt 12 eller 31 § sinnessjuklagen funnit honom inte vara i behov av vård. Polismyndighet och åklagare kan då på nytt uppta frågan om tillämpning av lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet. Särskilda bestämmelser om sinnesundersökning i mål om samhällsfarlig asocialitet synes på grund av det anförda inte behövas. Härav föranleds ändringar i sinnessjuklagen som senare kommer att anmälas av chefen för justitiedepartementet.

Föreligger misstanke om brott samtidigt med att åtgärd enligt asocialitetslagen aktualiseras skall självfallet förundersökning inledas och slutföras. Sådan undersökning får inte stå tillbaka för utredning om samhällsfarlig asocialitet. Tvärtom bör i första hand undersökas om samhällsskyddet kan tillgodoses genom lagföring och ådömande av de påföljder som enligt vad jag anført i den allmänna motiveringen bör vara tillräcklig reaktion även på den samhällsfarliga asocialiteten, nämligen fängelse i minst sex månader, ungdomsfängelse, internering eller skyddstillsyn. Kan det antagas bli fallet bör frågan om åtgärder enligt förevarande lag vila i avbidan på domstols lagakraftvunna avgörande i brottmålet. Ådöms påföljden bör åklagaren inte få väcka talan enligt förevarande lag. Blir det sedan talan väckts enligt denna lag känt, att förundersökning pågår eller åtal väckts beträffande brott, som kan tänkas medföra någon av de angivna påföljderna, bör målet om samhällsfarlig asocialitet vila i avbidan på utgången i brottmålet. Ådöms däri någon av de nämnda påföljderna, bör talan enligt denna lag återkallas; sker det inte måste den ogillas.

Även förundersökning om brott som endast kan antagas förskylla böter eller fängelse under sex månader skall slutföras oberoende av att tillämpning av denna lag är aktuell. Har brottet uppdagats innan beslut fattats om tvångsintagning enligt lagen och inte föranlett häktning, föreligger möjligheten att låta åtalsfrågan vila i avbidan på sådant beslut. Föreligger risk att brottet preskriberas måste åtal dock väckas. Detsamma gäller i allmänhet om brottet inte är erkänt. Såsom anförts rörande de positiva förutsättningarna för lagens tillämpning kan utredning om även ringa brott, som utgör yttringar av eller led i en asocial livsföring, ha betydelse för pröv-

ningen av nämnda förutsättningar. Är brottet erkänt kan det läggas till grund för denna prövning utan att dom föreligger. Det kan då, om så eljest kan ske, vara skäl att låta åtalsfrågan vila för att senare bli i tillfälle att efterge åtal, om tvångsintagning enligt den föreslagna lagen beslutas. I den allmänna motiveringen har också förordats att möjlighet skapas att efterge åtal mot den som intagits i anstalt. De närmare bestämmelserna om åtals-eftergift torde böra upptagas i en senare paragraf.

Det kan vidare inträffa att någon dömts till fängelse i minst sex månader men är på fri fot i avbidan på intagning i fångvårdsanstalt. Förfarande enligt asocialitetslagen bör då inte inledas. Detsamma gäller om någon redan står under skyddstillsyn eller är intagen i fångvårdsanstalt för att undergå fängelse minst sex månader, ungdomsfängelse eller internering. Däremot bör det vara möjligt att inleda förfarandet beträffande en samhällsfarligt asocial person som dömts till och skall avtjäna eller avtjänar ett kortare fängelsestraff. I allmänhet torde man dock böra avvakta att sådan anstaltsvård upphör och låta någon tid förflyta för att kunna bedöma hur den frivivne anpassar sig i samhället.

Fängelse i minst sex månader är enligt 26 kap. 24 § brottsbalken i regel till fullo verkställt vid utgången av prövotid efter villkorlig frigivning. Innan straffet är till fullo verkställt bör domen utgöra hinder mot intagning i arbetsanstalt. Som anförts i den allmänna motiveringen bör kriminalvårdens resurser i detta fall först utnyttjas helt. Visar det sig att någon som misstänks för samhällsfarlig asocialitet är villkorligt frigiven består straffdomens hindrande verkan således även om straffåterstoden understiger sex månader. Skyddstillsyn upphör när prövotiden utgår. Dessförinnan bör dom å skyddstillsyn på motsvarande sätt hindra intagning i arbetsanstalt även om det är ovisst huruvida brottspåföljden vid undanröjande av skyddstillsyn skulle komma att understiga sex månaders fängelse. Blir den nya påföljden fängelse under sex månader bör gälla vad som nyss anförts om sådant straff när det ådömts direkt. På samma sätt bör ungdomsfängelse och internering utgöra hinder intill dess förordnats (brottsbalken 29: 12 resp. 30: 15) att den ådömda påföljden skall upphöra.

Blir en dom i brottmål mot en samhällsfarligt asocial person friande, får talan föras enligt asocialitetslagen men den med det ogillade åtalet avsedda gärningen självfallet inte läggas den frikände till last vid prövningen av hans levnadssätt och samhällsfarlighet. Sedan fängelse i minst sex månader till fullo verkställts eller påföljden upphört för den som dömts till ungdomsfängelse, internering eller skyddstillsyn, bör viss tid förflyta innan intagning i arbetsanstalt får ske. Denna tid synes lämpligen kunna bestämmas till ett år. För den som, direkt eller sedan villkorlig dom eller skyddstillsyn undanröjts, ådömts fängelse under sex månader gäller således inte denna begränsning.

Den sålunda föreslagna ordningen kan uppenbarligen inte helt hindra att

brottspåföljd sammanträffar med tvångsintagning enligt förevarande lag. Det kan vara fråga om grova brott, för vilka åtal inte får efterges och som uppdragas först sedan intagning skett, eller brott som åtalats på annan ort än där utredningen om samhällsfarlig asocialitet pågår eller brott som måste åtalas för att preskription skall avbrytas. I det följande ämnar jag föreslå att dessa frågor löses genom samordning av verkställigheten.

Enligt 19 och 20 §§ utlänningslagen kan utläningar i vissa fall avvisas intill tre månader efter ankomsten till riket. Utlänning kan enligt 26 § vara dömd till förvisning ur riket. 29 § innehåller bestämmelser om utvisning av asociala utläningar. Dessa åtgärder bör vidtas framför talan enligt asocialitetslagen. Avvisnings-, förvisnings- och utvisningsbeslut, som inte kan verkställas, exempelvis av det skäl att utläningen är politisk flykting, bör dock inte utesluta sådan talan.

De sålunda angivna absoluta hindren för intagning i arbetsanstalt bör upptagas i ett andra stycke i förevarande paragraf.

Förfarandet

I den allmänna motiveringen har föreslagits att vad som i allmänhet är föreskrivet om brottmål görs tillämpligt på förfarandet enligt lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet. Detta bör gälla såväl polisutredningen och användningen av tvångsmedel som förfarandet inför rätten och fullföljd av talan. Vissa kompletterande och vissa avvikande bestämmelser blir dock nödvändiga.

4 §.

Avsnittet om förfarandet bör i enlighet med det anförda inledas med en bestämmelse om att vad som i allmänhet är föreskrivet om brottmål skall äga motsvarande tillämpning på utredningen och förfarandet i mål om intagning i arbetsanstalt. I den mån brottmålsbestämmelserna är olika för skilda typer av brott bör reglerna för grova brott tillämpas. Sålunda bör exempelvis stor nämnd delta vid huvudförhandling i underrätt.

Rättegångsbalkens bestämmelser om förundersökning i brottmål kommer alltså att äga motsvarande tillämpning på utredningen. Detta innebär bl. a. följande. Utredningen skall inledas och ombesörjas av polismyndighet eller åklagare. Även omständigheter som är gynnsamma för den som är föremål för utredningen skall beaktas. Undersökningsledaren skall göra anmälan hos rätten om behov av offentlig försvarare. Förhör får hållas med envar, som antas kunna lämna upplysning av betydelse för utredningen. Vid förhör skall om möjligt förhörsvittne närvara. Den som är föremål för utredning äger ta del av utredningsmaterialet och påkalla ytterligare utredning. När undersökningen avslutats, skall beslut meddelas om den åtgärd som skall vidtas.

Tillämpningen av rättegångsbalken innebär i övrigt bl. a. följande. Förhandling vid domstol skall vara offentlig med de undantag som är tillåtna enligt 5 kap. rättegångsbalken. Protokoll skall föras och uppta bl. a. vittnesmål. Straff och vite kan förekomma enligt 9 kap. Den som är föremål för talan skall inställa sig personligen inför rätten. Han må biträdas av försvarare. Offentlig försvarare kan förordnas och advokat skall då utses. För häktningsframställning, väckande av talan om intagning i arbetsanstalt av den som är häktad och huvudförhandling med häktad gäller de tidsfrister som föreskrivs i 24 och 45 kap. Talan väcks genom ansökan om stämning, innehållande uppgift på den mot vilken talan förs, det samhällsfarligt asociala levnadssättet och dess yttringar med angivande av tid och plats för detta, de bevis som åberopas och vad som skall styrkas med varje särskilt bevis samt de omständigheter som betingar domstolens behörighet. Stämning skall utfärdas och huvudförhandling hållas; saken får ej avgöras om den mot vilken talan förs uteblivit. Rättens avgörande av huvudsaken sker genom dom och reglerna om omröstning i brottmål gäller. I fråga om frister och laga förfall, inlagor och delgivning, rättegångshinder, bevisning och fullföljd av talan äger likaledes rättegångsbalkens bestämmelser om brottmål motsvarande tillämpning.

Eftersom vissa avvikelser och kompletteringar, till vilka jag återkommer vid närmast följande paragrafer, blir nödvändiga bör förevarande paragraf förses med en reservation för vad som är stadgat i denna lag.

5 §.

Enligt 23 kap. 1 § rättegångsbalken skall förundersökning inledas så snart anledning förekommer att brott som hör under allmänt åtal förövats. Redan f. n. står det asociala klientelet under polisens uppsikt som ett led i den brottsförebyggande verksamheten. Förevarande lag bör stadga skyldighet för polisen att verkställa utredning, i form av förundersökning, när anledning förekommer att någon som fyllt 21 år för ett sådant asocialt liv att uppenbar fara föreligger för allmän ordning eller säkerhet. Däremot synes inte erforderligt att på detta stadium fordra att anledning förekommer att han underlåter att försörja sig hederligt. Syftet med förundersökningen bör vara att utreda, förutom samhällsfarligheten, om något hjälp- eller vårdbehov finns eller om tvångsåtgärd är påkallad. Som förut nämnts kan utredningen bedrivas jämsides med förundersökning om brott.

För att skapa underlag för bedömning huruvida åtgärder enligt 3 § kan vidtas, bör som berörts under nämnda paragraf läkarundersökning regelmässigt äga rum. Om möjligt bör den utföras av läkare med psykiatrisk utbildning. Den bör underlåtas bara i absoluta undantagsfall, såsom då läkarundersökning nyligen företagits i annat sammanhang. Anser sig en kommunal nämnd kunna vidta åtgärd, äger förundersökningsledaren låta sig nöja härmed och för sin del tills vidare avskryva ärendet, om inte hän-

synen till samhällsskyddet kräver någon form av tvångsomhändertagande. I förekommande fall bör undersökningsledaren själv ta erforderliga initiativ för att få prövat om tvångsintagning enligt nykterhetsvårdslagen eller sinnessjuklagen eller avvisning, förvisning eller utvisning kan komma till stånd. Först om han finner att det inte räcker med hjälpåtgärder eller att förutsättningar saknas för att vidta någon av nämnda tvångsåtgärder bör talan om intagning i arbetsanstalt väckas.

Utredningsmannen framhåller i detta sammanhang att polismyndigheten själv om möjligt skall verka för att sociala hjälpåtgärder vidtas. En remissinstans anmärker att polisen inte kan föranstalta om anskaffning av arbete, bostad och kost och att polisen inte får bli handledare åt socialvårdsorganen. Jag vill understryka att detta uppenbarligen inte är meningen; polisens huvuduppgift är här att göra de sociala myndigheterna uppmärksamma på olika behov och vid sociala utredningar bistå med sin kännedom om fallet. De nämnda myndigheterna är självfallet oberoende av polismyndigheten vid tillämpning av vårdlagstiftningen. På samma sätt har polismyndigheten och åklagaren själva avgörandet när det gäller talan om intagning i arbetsanstalt, även då ett socialvårdsorgan tillstyrkt att ärendet överlämnas till detta, eftersom hänsyn även måste tagas till samhällsskyddet.

Bestämmelserna i 23 kap. rättegångsbalken ger inte polismyndighet eller åklagare rätt att kalla eller hämta den misstänkte till anvisad läkare. Som förut nämnts bör läkarundersökning regelmässigt ske under utredningen. En särskild föreskrift för att möjliggöra detta bör därför finnas.

6 §.

Rättegångsbalkens regler om förundersökning i brottmål innebär att den som är föremål för undersökningen under vissa i 23 kap. 7 och 9 §§ angivna villkor kan hämtas till förhör och kvarhållas högst tolv timmar. Om han för utredningen behöver hållas längre tid, bör det ske enligt rättegångsbalkens bestämmelser om anhållande. Jag har tidigare föreslagit att skälig misstanke om samhällsfarlig asocialitet skall utgöra laga grund härför. Misstanken skall hänföra sig till de rekvisit som upptagits i 1 § med undantag för försörjningsrekvisitet. Däremot krävs ej på detta stadium någon utredning om lämpligaste åtgärd enligt 3 §. Enligt 24 kap. 7 § rättegångsbalken äger polisman i visst fall gripa den, mot vilken skäl till anhållande förekommer, även om undersökningsledaren ännu inte beslutat om anhållande. Denna bestämmelse bör inte tillämpas enligt den särskilda lagen och en särskild undantagsbestämmelse krävs därför. Eftersom ingripande regelmässigt torde komma att företagas endast mot personer, vilkas levnadssätt polisen följt under en längre tid, kan det givetvis tänkas att behov av mentalsjukvård eller nykterhetsvård är klarlagt redan då om-

händertagandet blir aktuellt. Detta bör då också grundas på vårdlagarna och inte på förevarande lag.

Om således anhållande får ske på grund av skäligen misstanke, måste polisen äga fortsätta utredningen även därefter. Den anhållne bör därför förvaras så att han är lätt tillgänglig för undersökningsledaren, lämpligen i polisarrest eller häkte. Det kan under utredningen befinnas att skäl för omhändertagande inte längre föreligger och den anhållne måste då frigges. Om så inte sker, kräver rättssäkerheten att frågan om fortsatt frihetsberövande underställs domstolens prövning inom viss tid. Rättegångsbalkens bestämmelser om häktning blir i enlighet med vad förut anförts tillämpliga. Detta innebär att den anhållne skall frigges eller häktningsframställning göras senast på femte dagen från anhållandet.

Beträffande häktningsskälens fordras dock särskilda bestämmelser. Finns rätten sannolika skäl föreligga att den som avses med framställningen må intagas i arbetsanstalt behövs garanti för att han inte får möjlighet att försvåra utredningen eller verkställigheten av blivande intagningsbeslut. Om det i sådant fall skäligen kan befaras att han avviker eller håller sig undan på annat sätt, bör rätten därför äga förordna om häktning.

Under 3 § har anförts att den häktade kan finnas behöva vård på mentalsjukhus eller allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare. Han skall då inte vidare hållas häktad och förfarandet enligt asocialitetslagen skall avbrytas.

6 § bör utformas i enlighet med det anförda. Häktningsbeslut får överklagas särskilt i hovrätten.

7 §.

Departementsförslaget innebär som förut nämnts att allmän åklagare skall föra talan inför domstolen i mål om samhällsfarlig asocialitet. Utredningen bör ombesörjas av polisen i det distrikt där den asociale har sitt hemvist eller där han anträffas och talan bör väckas vid allmän underrätt i samma ort.

Är den mot vilken talan förs inte häktad, kan ansökningsom intagning i arbetsanstalt bli vilande hos domstolen under avsevärd tid om han inte anträffas. För att denna tid inte skall bli alltför lång utan att skälen för ansökningsomprövning, bör föreskrivas att talan är förfallen om stämning inte delgivits honom inom ett år från talans väckande.

Tilltalad i brottmål är enligt 31 kap. 1 § första stycket första punkten rättegångsbalken skyldig att, om han döms och ej åtnjuter fri rättegång, återgälda statsverket kostnaderna för sin försvarare och för bevisning. Att på motsvarande sätt göra återbetalningsskyldighet beroende av om ingripande enligt den särskilda lagen beslutas eller inte, synes med hänsyn till karaktären av de ingripanden som här kommer i fråga inte lämpligt. Rättegångskostnader bör därför i ifrågavarande fall alltid gäldas av statsverket.

Villkorligt anstånd och åtgärder i samband därmed

8 §.

Den möjlighet att medge villkorligt anstånd med verkställande av dom på intagning i arbetsanstalt, som jag förordat i den allmänna motiveringen, bör komma till uttryck i förevarande paragraf. Om förutsättningarna för anstånd hänvisar jag likaledes till vad jag anfört tidigare.

9 §.

Motiverar en asocial livsföring ett så långtgående ingripande som ett beslut om intagning i arbetsanstalt, lär den alltid vara så allvarlig att den som fått anstånd behöver stödet av övervakning under hela prövotiden. Villkorligt anstånd utan övervakning bör därför inte i något fall komma i fråga för sådana samhällsfarligt asociala personer som avses i lagen.

Enligt lösdrivarlagen kan den som inom två år efter varning återfaller i lösdriveri dömas till tvångsarbete. Utredningsmannen föreslår en prövotid av två år. *Länsstyrelsen i Jönköpings län* förordar en normal övervakningstid om ett år i analogi med nykterhetsvårdslagen. För egen del ansluter jag mig med hänsyn till klienteletts art till utredningsmannens förslag. Prövotiden bör liksom vid villkorlig dom och skyddstillsyn räknas från det domen till följd av nöjdförklaring eller eljest vinner laga kraft mot den dömde. Om nöjdförklaring bör gälla vad som stadgas i 38 kap. 1 § första och andra styckena brottsbalken och med stöd därav utfärdade bestämmelser.

Rätten bör i sin dom äga förordna övervakare om det lämpligen kan ske.

I det följande kommer jag att föreslå att sådan övervakningsnämnd, som skall finnas enligt brottsbalken, får handha övervakningen även enligt denna lag. Det kan då många gånger vara lämpligt att rätten i domen endast uttalar att förordnande av övervakare skall ankomma på den övervakningsnämnd under vars tillsyn övervakningen ställs. Både rätten och nämnden bör därför ges behörighet att förordna övervakare. Under övervakningstiden bör däremot entledigande och förordnande av övervakare ankomma på nämnden ensam.

I domen bör rätten slutligen kunna meddela de föreskrifter som under prövotiden skall gälla för att främja den övervakades anpassning i samhället. Som förebild för bestämmelserna härom kan 26 kap. 15 § första stycket brottsbalken tjäna. Med hänsyn till att prövotiden är endast två år anser jag dock att några föreskrifter inte behöver tidsbegränsas så som skall ske enligt brottsbalken.

I anslutning till vad jag anfört i motiveringen till 3 § vill jag framhålla att villkorligt anstånd vanligen inte bör förenas med föreskrift om frivilligt ingående på mentalsjukhus eller vårdanstalt för alkoholmissbrukare.

10 §.

Erforderliga bestämmelser om den övervakades kontakt med övervakaren och levnadssätt under prövotiden bör intagas i förevarande paragraf, som kan utformas i huvudsak efter mönster av 26 kap. 13 och 14 §§ brottsbalken.

11 §.

Det organ som utövar tillsyn över och eljest handhar övervakningen måste kunna ingripa med föreskrifter eller framställning om anståndets förverkande om den övervakade åsidosätter vad som åligger honom. På denna grund anser jag inte lämpligt att socialnämnden, som eljest inte har sådana uppgifter, får ansvaret för övervakningen. Inte heller bör nykterhetsnämnden vara övervakningsmyndighet för ett restklientel, på vilket nykterhetsvårdslagen inte befunnits tillämplig i de enskilda fallen. Länsstyrelserna bör, om beslutanderätten enligt lagen läggs på domstolarna, självfallet inte ha någon befattning med övervakningen.

Inom kriminalvården kommer däremot efter brottsbalkens ikraftträdande att finnas en väl utbyggd övervakningsorganisation med lokala övervakningsnämnder som omfattar en eller flera allmänna underrätters domkrets och har domarutbildad ordförande. Statens skyddskonsulenter och deras assistenter kommer att utöva sin verksamhet i nära anslutning till övervakningsnämnderna. Jag har i den allmänna motiveringen uttalat att samhällsskyddets intresse är grundläggande för den föreslagna lagens utformning och jag har med anledning härav ansett följdriktigt att föreslå att fångvårdens organisation tas i anspråk när det gäller arbetsanstalterna och vad som äger samband med anstaltsbehandlingen. Liknande synpunkter gör sig gällande här och jag förordar därför att övervakningen enligt lagen om samhällsfarlig asocialitet anordnas på samma sätt som vid kriminalvård i frihet. Härigenom vinnns också att eftervården av dem som varit intagna i arbetsanstalt och övervakningen av dem som fått villkorligt anstånd med sådan intagning handhas av samma organisation.

På övervakningsnämnden bör ankomma att förordna övervakare i de fall rätten inte meddelat sådant förordnande samt att entlediga övervakare. Entledigande kan bli nödvändigt när övervakaren är olämplig eller otillräcklig för sin uppgift eller när den övervakade byter vistelseort. Vidare bör nämnden besluta om ändring av sådana föreskrifter, som avses i 9 §, vare sig de meddelats av rätten i domen eller senare av nämnden själv. Ändrade eller nya föreskrifter kan föranledas av ändrade arbets- eller bostadsförhållanden hos den övervakade eller av andra omständigheter samt innebära både skärpning och mildring av vad som gällt för honom tidigare under övervakningen.

Om den som fått villkorligt anstånd fört ett i stort sett anmärkningsfritt liv under en betydande del av prövotiden men missköter sig tillfälligt, kan ett omedelbart förverkande av anståndet försvåra den påbörjade resociali-

seringen. Är det i sådant fall inte tillräckligt eller lämpligt med skärpta föreskrifter bör övervakningsnämnden ha möjlighet att förlänga prövotiden till högst tre år.

12 §.

Beslut om förverkande av villkorligt anstånd kan bli aktuellt då den som erhållit sådant anstånd åsidosätter sina allmänna skyldigheter, försvårar övervakningen genom att inte hålla förbindelse med övervakaren eller bryter mot meddelade föreskrifter. Rätten bör inte bindas vid närmare bestämmelser om arten och svårhetsgraden av förseelserna för att de skall leda till anståndets förverkande. Det ligger emellertid i sakens natur, att mindre allvarliga förseelser i första hand bör föranleda åtgärd av den art som anges i 11 § tredje stycket och att förverkande på grund av sådana förseelser bör komma i fråga först efter upprepande.

När övervakningsnämnden genom övervakaren eller skyddskonsulenten eller på annat sätt får kännedom om att den övervakade åsidosätter sina åligganden, bör nämnden således först pröva om den kan få till stånd rättelse med de åtgärder som omfattas av dess behörighet. Befinns det inte möjligt bör nämnden, på samma sätt som i fråga om undanröjande av skyddstillsyn enligt brottsbalken, göra framställning hos åklagare att denne för talan vid domstol om förverkande av anståndet.

I enlighet med det anförda bör paragrafens första stycke utformas efter 28 kap. 8 § första stycket brottsbalken.

Utredningsmannen anser att tillfälligt omhändertagande inte behöver komma i fråga när förverkande blir aktuellt. Vid remissbehandlingen har motsatt mening framförts av *hovrätten för Västra Sverige, riksåklagarämbetet, fångvårdsstyrelsen, överståthållarämbetet samt statsåklagaren och poliskammaren i Stockholm*. Enligt fångvårdsstyrelsen har motsvarande möjlighet inom kriminalvården att taga villkorligt dömda och utskrivna i tillfälligt förvar stor praktisk betydelse och har i många fall visat sig leda till att den villkorligt medgivna friheten inte behövt förverkas. För egen del anser jag inte uteslutet att den som fått villkorligt anstånd åsidosätter sina åligganden på sådant sätt att den samhällsfarlighet som legat till grund för intagningsbeslutet kommer till uttryck på nytt. I sådana fall kan omedelbart omhändertagande ibland vara påkallat och jag föreslår såsom andra stycke i förevarande paragraf en särskild bestämmelse som möjliggör detta, utformad med 28 kap. 11 § brottsbalken som förebild.

13 §.

Övervakningen kan vara flyttad till annan domkrets efter domen. En särskild forumbestämmelse för prövning av talan enligt 12 § bör därför ges i denna paragraf. Därjämte fordras en föreskrift om rättens sammansättning i sådant mål.

Utredningsmannen anför beträffande förfarandet i mål om förverkande av villkorligt anstånd, att den av åtgärden berörde bör få tillfälle att yttra sig i saken samt att muntligt förhör i regel bör äga rum om han själv begär det eller om det är första gången som talan väcks mot honom om anståndets förverkande. Väger att inställa sig till förhör kan enligt utredningsmannen utgöra skäl för att i vederbörandes frånvaro förklara anståndet förverkat.

Jag är ense med utredningsmannen utom såtillvida att jag anser att tillfälle alltid bör beredas den som berörs av ansökningen om förverkande att yttra sig. Andra stycket bör utformas i enlighet med det anförda efter mönster av 38 kap. 8 § brottsbalken.

När förverkande blir aktuellt kan det visa sig att, till följd av omständigheter som inträffat efter det ursprungliga beslutet om intagning i arbetsanstalt, förutsättningar föreligger för tvångsintagning på mentalsjukhus eller allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare eller att förundersökning pågår om brott, som kan antas medföra fängelse, som inte understiger sex månader, ungdomsfängelse eller internering. Det kan också visa sig att tvångsintagning redan skett eller att straffverkställighet skall påbörjas eller redan pågår. I den allmänna motiveringen och i specialmotiveringen till 3 § har jag starkt understrukit att åtgärder sådana som de nämnda bör användas i första hand och att intagning i arbetsanstalt då inte får beslutas. Denna för lagen grundläggande princip anser jag bör tillämpas även när det blir fråga om förverkande av anståndet. Detta innebär att övervakningsnämnden och åklagaren bör avvakta om de nämnda åtgärderna kommer till stånd innan de tar ställning till huruvida talan bör föras om anståndets förverkande. Om tvångsintagning sker enligt annan lagstiftning eller straffverkställighet äger rum, skall talan inte föras och anståndet består då. Den som begär brott medan han har villkorligt anstånd enligt denna lag lär knappast dömas till skyddstillsyn. Skulle så undantagsvis ske, måste domen enligt det förut anförda utgöra hinder mot att förverka anståndet. Att villkorlig dom skulle komma i fråga beträffande den som har anstånd enligt denna lag torde man inte behöva räkna med. Sådan dom hindrar inte förverkande.

Anstaltsvård och eftervård

I den allmänna motiveringen har jag förordat att anstaltsvården av samhällsfarligt asociala samordnas med fångvården och ställs under ledning av fångvårdsstyrelsen, vilken i samband med brottsbalkens ikraftträdande föreslagits bli benämnd kriminalvårdsstyrelsen. Eftervården bör organiseras efter samma grunder som i det föregående anförts beträffande villkorligt anstånd.

14 och 15 §§.

De omständigheter som enligt vad jag tidigare föreslagit ligger till grund för intagning i arbetsanstalt är i allmänhet inte av den art att de medger någon gradering av anstaltstiden på samma sätt som i fråga om påföljd för brott. Som jag nämnt i den allmänna motiveringen är ett i hög grad varierande behandlingsbehov sannolikt. Jag anser att behandlingsresultatet när det gäller de samhällsfarligt asociala måste tillmätas avgörande betydelse för anstaltstidens längd och förordar därför att denna inte bestäms i intagningsbeslutet.

En viss längsta tid måste däremot självfallet stadgas i lagen. Enligt uppgifter, som jag inhämtat, var tvångsarbetstiden för 74 män, som under tiden 1954—1962 ådömdes tvångsarbete, i 40 fall mellan sex månader och ett år, i 23 fall mellan tre och fem månader och i 8 fall över ett år; längsta tiden var två år, kortaste två månader. Då den av utredningsmannen föreslagna längsta kvarhållningstiden två år är avsedd att gälla även vid återfall och då behov av en så lång intagningsstid ansetts föreligga för lösdrivare, biträder jag utredningsmannens förslag. Uppenbart är att tillräckliga möjligheter att tillgodose samhällsskyddet därmed skapas. Både med hänsyn till samhällsskyddet och för att anstaltsbehandlingen skall kunna få någon effekt anser jag i likhet med flera remissinstanser att behandlingstiden inte bör vara för kort. Endast i undantagsfall torde utskrivning böra ske tidigare än efter fem månader. Någon särskild lagbestämmelse om minsta tid torde dock inte behövas.

Kvarhållningstid bör vid intagning både direkt på grund av dom och till följd av beslut om förverkande av villkorligt anstånd med verkställighet av sådan dom räknas från intagningen i arbetsanstalt.

Såsom utredningsmannen framhåller måste villkorlig utskrivning kunna ske före kvarhållningstidens utgång. För den intagne bör betonas möjligheten att på grund av ordentlighet och arbetsamhet bli villkorligt utskriven. Med hänsyn till klienteletts skiftande beskaffenhet torde en för alla gemensam tid efter vilken sådan utskrivning skall ske knappast kunna fastställas om den inte görs förhållandevis lång. Då det är önskvärt att kunna differentiera tiden utan att behöva återropa särskilda skäl, anser jag för min del en tid av ett år lämpligare än av utredningsmannen föreslagna nio månader.

Förutsättningar för att villkorlig utskrivning skall ske bör vara, förutom skötsamhet och visad arbetsförmåga under anstaltsvistelsen, att den utskrivne kan beredas arbete som ger honom skälig inkomst samt ordnad bostad.

Vad jag här föreslagit bör intagas såsom 14 § första stycket och 15 §.

Enligt utredningsmannens förslag skall arbetsanstaltens styrelse besluta om utskrivning samt förordna övervakare och bestämma om erforderliga särskilda föreskrifter i samband med villkorlig utskrivning, medan länssty-

relsen skall utöva tillsyn över övervakningen. I det föregående har jag föreslagit att övervakning efter villkorligt anstånd anordnas på samma sätt som vid skyddstillsyn enligt brottsbalken, således med övervakningsnämnd och skyddskonsulent. Jag har också förordat att anstaltsbehandlingen anordnas i enlighet med vad som gäller om verkställighet av fängelse. Det kan enligt min mening uppenbarligen inte komma i fråga att meddela avvikande bestämmelser om övervakning av villkorligt utskrivna. Jag föreslår således att bestämmelserna i ämnet utformas efter mönster av brottsbalkens föreskrifter om villkorlig frigivning från fängelse. Enligt brottsbalken kommer att inrättas särskilda övervakningsnämnder med nära anknytning till fångvårdsanstalterna och med uppgift att handlägga ärenden om fakultativ villkorlig frigivning. Genom att, som jag förut föreslagit, anstaltsbehandlingen enligt lagen om samhällsfarlig asocialitet inordnas under kriminalvården kommer sådana övervakningsnämnder att finnas för arbetsanstalterna i Svartsjö och Hinseberg. Dessa nämnder bör pröva frågor om villkorlig utskrivning. I det följande ämnar jag föreslå att slutlig utskrivning skall få ske före utgången av den längsta medgivna anstalts- eller övervakningstiden. Den prövning som då erfordras bör också ankomma på övervakningsnämnden. I enlighet med det anförda bör i 14 § andra stycket stadgas att utskrivning beslutas av den övervakningsnämnd till vars verksamhetsområde arbetsanstalten hör.

16 §.

Villkorligt utskrivne bör stå under övervakning under en prøvotid. I enlighet med utredningsmannens förslag bör prøvotiden vara 2 år. Tiden fastställs i samband med utskrivningsbeslutet. Övervakningsnämnden bör handha övervakningen samt förordna och entlediga övervakare och meddela särskilda föreskrifter. Om den utskrivnes åligganden bör gälla det samma som under prøvotid efter villkorligt anstånd. 10 och 11 §§ bör därför göras tillämpliga. Övervakningen bör fortgå tills återintagning eller slutlig utskrivning sker.

Enligt utredningsmannen bör utskrivning ske till annan ort än den där den utskrivne tidigare vistats. Jag anser att detta ofta kan vara lämpligt för att minska riskerna för återfall i asocialt levnadssätt. Avgörande för vistelseort torde dock böra vara var ordnade arbets- och bostadsförhållanden kan beredas den utskrivne.

17 §.

Enligt vad jag förut anfört bör villkorligt utskrivne ha samma åligganden som den vilken erhållit villkorligt anstånd. Åsidosätter den utskrivne åliggandena, bör han kunna återintas i arbetsanstalten. I analogi med vad som enligt brottsbalken gäller beträffande villkorlig frigivning från fängelse bör återintagning i arbetsanstalt beslutas av övervakningsnämnden. Jag

vill tillägga att vad som anförts i motiveringen till 12 § kan gälla i tillämpliga delar även här. För att eftervården skall kunna ge bästa möjliga resultat är det viktigt, att återintagning sker endast då verklig anledning föreligger. Smärre förseelser bör sålunda kunna beivras på annat sätt, exempelvis genom ändring av meddelade föreskrifter eller förlängning av provotid enligt 11 § tredje stycket. Å andra sidan är det inte mindre betydelsefullt, att möjligheten till återintagning också tillvaratas i allvarliga situationer.

Den som återintagits bör på nytt behandlas efter schemat anstaltsvård, villkorlig utskrivning, eftervård och slutlig utskrivning. För att undvika ett stort antal återintagningar med korta anstaltsperioder åtskilda av provotider kan övervägas att efter mönster av nykterhetsvårdslagen tillåta endast ett återintagningsbeslut samt därefter fordra ny dom för intagning. En sådan ordning skulle emellertid kunna medföra att övervakningsnämnden blev mindre benägen att försöka med ny villkorlig utskrivning eftersom någon sanktion mot misskötsamhet då inte skulle stå nämnden till buds. Anstaltstiden skulle därigenom kunna komma att förlängas. Jag föreslår att denna fråga i stället löses så att anstaltsvistelsen före ny villkorlig utskrivning efter återintagning bestäms till minst sex månader. Har den första anstaltsperioden omfattat sex månader blir det således utrymme för endast tre återintagningsbeslut innan den tvååriga kvarhållningstiden är förbrukad. Teoretiskt skulle visserligen kunna förflyta åtta, eller med förlängda provotider elva år från intagning till slutlig utskrivning. I praktiken torde anledning saknas att räkna med sådana kombinationer.

Uppkommer fråga om återintagning bör övervakningsnämnden äga tillfälligt omhändertaga den utskrivne på samma sätt som i 12 § andra stycket föreslås beträffande den som fått villkorligt anstånd med verkställighet.

18 §.

Förut har jag framhållit att intagning i arbetsanstalt inte bör komma i fråga om en samhällsfarligt asocial person genom påföljd för brott, som han begått, blir föremål för åtgärd som undanröjer samhällsfarligheten. Jag har även förordat att åtal för ringa brott skall få efterges om intagning i arbetsanstalt beslutats. Med detta system bör konkurrens mellan behandling i arbetsanstalt samt verkställighet av frihetsstraff i de flesta fall kunna undvikas. Det kan dock, som berörts vid 3 §, inträffa att brottspåföljd i form av fängelse, ungdomsfängelse, internering eller överlämnande till vård enligt sinnessjuklagen eller lagen om nykterhetsvård förekommer till verkställighet samtidigt med behandling i arbetsanstalt.

Vad först beträffar brottspåföljderna fängelse minst sex månader, ungdomsfängelse och internering så bör de självfallet, sett både från allmän synpunkt och med hänsyn till den viktiga, förut flera gånger nämnda principen om den särskilda lagens subsidiära natur, träda i stället för behand-

ling i arbetsanstalt. Eftersom dessa brottspåföljder är förenade med övervakning och möjlighet till återintagning när anstaltsvården upphör, bör de hindra all vidare verkställighet av förordnande om intagning i arbetsanstalt. Härigenom undviks att den dömde blir underkastad dubbla bestämmelser under prøvotid.

Fängelse under kortare tid än sex månader, även såsom förvandlingsstraff för böter, bör likaledes träda i stället för behandling i arbetsanstalt men endast så länge sådan straffverkställighet pågår. Enligt utredningsmannens förslag skall tid för verkställighet av frihetsstraff inte inräknas i kvarhållningstiden. *Länsstyrelsen i Uppsala län* anser en sådan ordning strida mot de principer som bör ligga till grund för åtalseftergift enligt lagen. Med hänsyn till vad jag anfört om lagens subsidiära natur anser jag för min del fördriktigt och lämpligt, att kvarhållningstid får löpa samtidigt med tid för verkställighet av brottspåföljder som innebär frihetsberövande och behandling i någon anstalt. Om inte villkorlig utskrivning från arbetsanstalten kan ske när det kortare fängelsestraffet avtjänats, fortgår således behandlingen där.

När domstol såsom påföljd för brott överlämnar någon till vård enligt sinnessjuklagen jämlikt 31 kap. 3 § brottsbalken, bör sådan vård, så länge den pågår, också träda i stället för behandling i arbetsanstalt och inräknas i kvarhållningstiden. Förordnandet om intagning i sådan anstalt gäller således vid utskrivning från mentalsjukhuset, om inte kvarhållningstiden gått till ända. Det bör då prövas om utskrivning från arbetsanstalten kan ske samtidigt. Frågan hur det bör förfaras då någon, som är intagen i arbetsanstalt, i annan ordning än genom dom i brottmål finnes vara i behov av vård på mentalsjukhus ämnar jag besvara under följande paragraf.

Överlämnar domstol den som dömts för brott till vård enligt lagen om nykterhetsvård jämlikt 31 kap. 2 § brottsbalken är inte givet att han blir tvångsintagen på vårdanstalt. Är han intagen i arbetsanstalt bör han förbli där tills tvångsintagning på vårdanstalt sker. Endast denna form av vård enligt lagen om nykterhetsvård bör således träda i stället för behandling i arbetsanstalt och inräknas i kvarhållningstiden. Vid utskrivning från vårdanstalt bör undersökas om utskrivning från arbetsanstalten också kan ske.

Tid, varunder intagen varit häktad eller till följd av avvikande frånvarande från arbetsanstalten, bör inte inräknas i kvarhållningstiden. Misslyckas vård i frihet efter villkorlig utskrivning och återintas den utskrivne, är det nödvändigt att längden av den fortsatta behandlingen i arbetsanstalt är oberoende av den tid varunder den återintagne varit villkorligt utskriven. På grund härav bör sistnämnda tid inte inräknas i kvarhållningstiden. Härav följer att ju längre man dröjer med återintagningen desto mera framflyttas den tidpunkt då kvarhållningstiden löper ut. Under inga förhållanden bör det få förekomma, att man vid upprepade allvarliga förseelser dröjer med ställningstagandet till frågan om återintagning därför att ett

betydande sådant uppskov inte medför att möjligheten till återintagning försittes.

I enlighet med det anförda bör bestämmelser om konkurrens och om beräkning av kvarhållningstiden sammanföras i 18 §.

19 §.

Slutlig utskrivning bör ske senast då prövotiden gått till ända. Har den dömd återintagits och utskrivits villkorligt på nytt, räknas prövotiden från det senaste beslutet. Förlöper eftervården gynnsamt, bör slutlig utskrivning kunna ske tidigare. Det innebär att prövotid och övervakning upphör. Om eftervården misslyckats med flera beslut om återintagning som följd, måste den som är intagen likväl utskrivas slutligt senast när kvarhållningstiden går till ända.

I det föregående har jag förordat att anstaltsvården av samhällsfarligt asociala samordnas med fångvården. Detta innebär, som jag ämnar föreslå under nästföljande paragraf, bl. a. att en intagen som blir i behov av vård på mentalsjukhus behandlas på samma sätt som för motsvarande fall gäller den som undergår fängelse. Kan vårdbehovet antagas bli kortvarigt bör den sjuke intagas för observation eller vård på sinnessjukavdelning vid fångvården enligt 48 § sinnessjuklagen och återföras till arbetsanstalten när han tillfrisknat. En grundtanke i förslaget är, som framgått av min föregående framställning, att behov av vård på mentalsjukhus skall utrönas redan under förundersökningen och, om vårdbehov därvid finnes föreliggande, medföra att intagning i arbetsanstalt inte kommer i fråga. Skulle däremot ett behov av längre tids vård på mentalsjukhus konstateras först efter sådan intagning, överensstämmer det bäst med den särskilda lagens grunder om behandlingen i arbetsanstalt utbyts mot vård på mentalsjukhus. På denna grund bör den intagne kunna utskrivas slutligt redan innan kvarhållningstiden gått till ända. Vad som stadgas i 48 § sinnessjuklagen om fångvårdsmyndighetens skyldighet att ansöka om intagning på mentalsjukhus i samband med att vård i fångvårdsanstalt upphör bör därvid tillämpas.

20 §.

Tidigare denna dag har på anmälan av chefen för justitiedepartementet till lagrådet remitterats förslag till lag om behandling i fångvårdsanstalt. Lagen är avsedd att ersätta 1945 års lag om verkställighet av frihetsstraff m. m. och föreslås träda i kraft samtidigt med brottsbalken. I den följande framställningen lämnas en översikt av i vad mån den föreslagna behandlingslagen kan göras tillämplig på den, beträffande vilken dom eller beslut om intagning i arbetsanstalt skall verkställas.

Enligt 2 § i den föreslagna behandlingslagen skall kriminalvårdsstyrelsen leda och öva inseende över behandlingen av dem som intas i fångvårds-

anstalt. Motsvarande bör som förut nämnts gälla arbetsanstalt. I den allmänna motiveringen har förordats att de nuvarande tvångsarbetsanstalterna Svartsjö och Hinseberg får utgöra arbetsanstalter. De bör således inordnas under kriminalvårdsstyrelsen. Arbetsanstalt bör, liksom fängvårdsanstalt enligt 3 §, kunna vara öppen eller sluten.

I 2 kap. av den föreslagna behandlingslagen stadgas om doms befordran till verkställighet. Den i 4 § andra stycket gjorda reservationen för omedelbart verkställbara domar blir, enligt vad som föreslås i det följande, tillämplig på avgörande varigenom någon skall intas i arbetsanstalt. Det avses dock bli möjligt att särskilt förordna att verkställighet inte får ske förrän avgörandet vunnit laga kraft. För sådana fall blir 5 och 8—10 §§ i behandlingslagen om nöjdförklaring tillämpliga. Någon häktning i samband med avgörandet blir med de i lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet föreslagna reglerna inte aktuell och 6 § behandlingslagen därför inte tillämplig. Den som är intagen i arbetsanstalt bör uppenbarligen kunna avge nöjdförklaring beträffande brottmålsdom enligt 7 §. Bestämmelserna i 11 § om de myndigheter som skall befordra straffdom till verkställighet kan tillämpas på avgörande varigenom någon skall intas i arbetsanstalt. Den vanligaste situationen torde bli att han är häktad och att omedelbar verkställighet skall äga rum.

Tvångsarbete enligt lösdrivarlagen har ansetts kunna vara föremål för nåd. Detsamma torde böra gälla om intagning i arbetsanstalt som ju sker främst i samhällsskyddets intresse. I 12 § första stycket behandlingslagen stadgas om uppskov med verkställigheten för det fall att den som dömts till fängelse och inte är häktad sökt nåd. I undantagsfall kan som nämnts ha förordnats att beslut om intagning i arbetsanstalt inte skall verkställas omedelbart och den dömde lär då inte heller häktas. I detta fall bör alltså behandlingslagens nådebestämmelse gälla. Uppskov med verkställighet i övrigt, enligt 12 § andra stycket, torde knappast någonsin bli aktuellt för de samhällsfarligt asociala. I övrigt blir bestämmelserna i 2 kap. behandlingslagen inte aktuella för dem.

3 kap. i den föreslagna behandlingslagen handlar om beräkning av tid för fängelse och vissa andra brottspåföljder. Av 14 och 15 §§ förslaget till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet framgår att vistelsen i arbetsanstalt inte är tidsbestämd och att inte heller någon minsta tid skall bestämmas. Däremot är kvarhållningstiden maximerad till två år och villkorlig utskrivning skall regelmässigt ske senast efter ett år. I vissa fall kan det därför bli anledning att tillämpa 17 och 18 §§ behandlingslagen. Denna lags bestämmelser om förfaringssättet då olika påföljder samtidigt förekommer till verkställighet blir inte tillämpliga på den som intagits i arbetsanstalt. I stället gäller 18 § i den här föreslagna lagen.

De i 4 kap. behandlingslagen föreslagna allmänna bestämmelserna om de intagnas behandling kan i huvudsak tillämpas på arbetsanstalterna. Vissa

av bestämmelserna fordrar dock närmare kommentarer. Sålunda hänvisas i 27 § till vad som är särskilt stadgat om överförande till sinnessjukavdelning för vård eller observation. Stadganden i ämnet finns i 48 § sinnessjuklagen. De bör gälla även den som intagits i arbetsanstalt. Hur därvid bör förfaras har jag redogjort för under föregående paragraf. I 18 § i förslaget till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet ges bestämmelser om vad som skall inräknas i kvarhållningstiden. Vård eller observation på sinnessjukavdelning nämns inte där. Enligt 27 § fjärde stycket behandlingslagen skall tid för sådan vistelse och för vistelse på allmänt sjukhus inräknas i verkställighetstiden, om inte särskilda skäl är däremot. Den som undergår fängelse må dock inte tillgodoräkna mera än en sjättedel av verkställighetstiden om inte särskilda skäl föreligger. Dessa bestämmelser bör gälla även arbetsanstaltsklientelet med den — av den föreslagna asocialitetslagens subsidiära natur betingade — avvikelsen att all tid för sjukhusvistelse av vad slag den vara må bör få ingå i kvarhållningstiden. Föreskriften i 36 § behandlingslagen om att häktning avbryter verkställigheten bör gälla även arbetsanstalt. Bestämmelsen i samma paragraf om att häktningstid skall inräknas i verkställighetstid, om den intagne blir frikänd för det brott som föranlett häktningen, kommer däremot till följd av 18 § lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet inte att gälla för den som häktas när han är intagen i arbetsanstalt. Slutligen bör understrykas att 39 § behandlingslagen, som handlar om åtgärder för att underlätta den intagnes liv i frihet, får stor betydelse i fråga om arbetsanstaltsklientelet.

De bestämmelser i behandlingslagen, för vilka nu redogjorts, gäller för alla kategorier intagna i fångvårdsanstalt. I 5, 6 och 7 kap. ges särskilda bestämmelser om fängelse, ungdomsfängelse och internering. Den som dömts till fängelse i tre månader eller därunder skall i princip undergå straffet i öppen anstalt, medan övriga till fängelse dömda skall fördelas mellan öppen och slutna anstalt med hänsyn till ålder, hälsotillstånd, sinnesbeskaffenhet, karaktärsegenskaper, tidigare vandel, arbetsförmåga, anlag och utbildning. Av vad som anförts i den särskilda motiveringen till 14 § lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet följer att kvarhållningstiden i arbetsanstalt regelmässigt kommer att vara minst fem månader. På grund härav och då de förut nämnda, för långtidsintagna fängelsefångar gällande fördelningsmöjligheterna bör stå till buds beträffande arbetsanstaltsklientelet bör behandlingslagens föreskrifter om den som undergår fängelse över tre månader vinna tillämpning på detta klientel.

Bestämmelserna i 8, 9 och 10 kap. behandlingslagen om arbetspremier, disciplinära åtgärder och beslut kan gälla också för arbetsanstaltsklientelet i tillämpliga delar. Även här bör reglerna för den som undergår fängelse över tre månader gälla. Behandlingslagens 71 §, som bland disciplinära åtgärder upptar förlängning av verkställighetstid, kan dock självfallet inte tillämpas på den tidsbestämda kvarhållningstiden i arbetsanstalt.

Sammanfattningsvis följer av det anförda att den föreslagna behandlingslagen i tillämpliga delar kan ges motsvarande giltighet i fråga om arbetsanstalterna, i den mån annat inte följer av de särskilda bestämmelserna i den föreslagna lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet. Endast från behandlingslagens 27 § behöver en uttrycklig avvikelse stadgas. Beslut om intagning i arbetsanstalt bör vara förfallet om verkställighet inte påbörjats inom viss tid efter beslutet. Tiden bör vara densamma som prövotiden vid villkorligt anstånd, d. v. s. två år.

Särskilda bestämmelser

21 §.

I det föregående har jag redogjort för hur förhållandet mellan åtal för brott och intagning i arbetsanstalt enligt min uppfattning bör gestalta sig. Huvudprincipen bör vara att åtal sker om den misstänkte genom brottspåföljd blir föremål för åtgärd som är ägnad att undanröja den på asocialitet grundade samhällsfarligheten. I allmänhet får det anses var fallet med fängelse i minst sex månader, ungdomsfängelse, skyddstillsyn och internering. Av detta skäl men även av hänsyn till den allmänna laglydnaden bör åtalseftergift inte komma i fråga beträffande brott för vilka är stadgat fängelse upp till två år. Utredningsmannen föreslår att gränsen sätts till brott, på vilka kan följa fängelse i högst ett år och anför som skäl för en gränsdragning vid så allvarliga brott att kvarhållningstiden i arbetsanstalt är två år. Härigenom kan åtalseftergift i förekommande fall meddelas för det stora antal brott som enligt brottsbalken har straffmaximum sex månaders fängelse samt det fåtal brott, exempelvis otuktigt beteende, för vilka är stadgat fängelse i högst ett år. Jag anser med hänsyn till det anförda att åtal bör kunna efterges beträffande brott, för vilka är stadgat fängelse i högst ett år.

Av vad jag anförde i det föregående följer att någon särskild reglering av frågan om åtalseftergift före beslut om intagning i arbetsanstalt inte behövs.

När det gäller spörsmålet, om åtalseftergift, där det formellt kan ske, bör beviljas en person, beträffande vilken förordnande meddelats om intagning i arbetsanstalt, måste man skilja på två olika situationer. Den ena är, då den misstänkte alltjämt är föremål för åtgärd enligt den här aktuella lagstiftningen; han har beviljats villkorligt anstånd med verkställandet av intagningsdomen utan att prövotiden gått till ända eller befinner sig på arbetsanstalt eller är villkorligt utskrivnen därifrån. Den andra situationen är, då brottet upptäcks först sedan slutlig utskrivning ägt rum. I fråga om den första situationen träder i förgrunden ett av syftena med intagning i arbetsanstalt, nämligen att om möjligt återanpassa den dömde till ett ordnat samhällsliv. Lagföres en sådan person under tid då han alltjämt är föremål för

åtgärd enligt ifrågavarande lag för ett mindre allvarligt brott, som begåtts före förordnandet om intagning, kan detta av honom uppfattas såsom en orättvisa och även i övrigt försvåra hans resocialisering. Har brottet begåtts efter intagningsdomen, finns möjligheten att i förekommande fall antingen förklara ett villkorligt anstånd med verkställigheten förverkat eller att besluta om återintagning i arbetsanstalten. Några allmänna regler rörande när eftergift av åtal bör komma ifråga torde inte kunna ges, utan avgörandet får träffas från fall till fall. För åtalsetfergift i sådana fall, då brottet uppdragas först sedan slutlig utskrivning skett, talar främst billighetssynpunkter. Ju lindrigare det begångna brottet är, desto större skäl finns för åtalsetfergift.

Innan ställning tas till åtalsfrågan bör yttrande inhämtas från arbetsanstalten, om den misstänkte är intagen där, och från övervakningsnämnden om han erhållit villkorligt anstånd eller är villkorligt utskriven.

22 §.

Den i 4 § gjorda hänvisningen avser bl. a. rättegångsbalkens bestämmelser om förfarandet och medför att dom och beslut inte kan verkställas omedelbart i vidare mån än som följer av rättegångsbalken. Enligt lösdrivarlagen går tvångsarbetsdom i verkställighet utan hinder av att den inte vunnit laga kraft, om inte beslutsmyndigheten förordnar annorlunda. Utredningsmannen föreslår detsamma beträffande bl. a. beslut om intagning i arbetsanstalt, och någon erinran häremot görs inte av remissinstanserna. Några ogynnsamma erfarenheter från rättssäkerhetssynpunkt av lösdrivarlagens bestämmelse är inte kända. Har domstol dömt en samhällsfarligt asocial person till intagning i arbetsanstalt och funnit villkorligt anstånd inte kunna komma i fråga, lär omständigheterna nästan alltid vara sådana att den dömde inte bör vistas på fri fot i avbidan på verkställighet. Möjlighet föreligger att i domen förordna att han i häkte skall avvakta verkställighet. Den dömde skulle då för att få påbörja denna genast behöva avge nöjdförklaring. I olikhet mot vad fallet är med villkorlig intagningsdom synes föga sannolikt att den dömde skulle vilja förklara sig nöjd med en ovillkorlig intagningsdom som är grundad på ett visst levnadssätt. På grund av det anförda synes lämpligare att intagningsdomen omedelbart går i verkställighet, varvid kvarhållningstiden genast börjar löpa, med rätt för domstolen att i särskilda fall förordna att den dömde må avbida intagning på fri fot.

Vidare bör, liksom vid motsvarande åtgärder enligt brottsbalken, rättens beslut angående förverkande av villkorligt anstånd och omhändertagande enligt 12 § omedelbart lända till efterrättelse, om inte annorlunda förordnas.

Den här föreslagna ordningen medför behov av en efter mönster av 19 § första stycket lagen om införande av nya rättegångsbalken utformad bestämmelse om att den i arbetsanstalt intagne vid fullföljd av talan skall likställas med häktad.

23 §.

När det gäller ärenden som handläggs av övervakningsnämnd bör som huvudregel gälla att den som avses med ärendet skall få tillfälle att yttra sig. Enligt brottsbalkens bestämmelser om sådana ärenden behöver det inte ske i fråga om vissa beslut till hans förmån, nämligen upphörande av övervakning eller av meddelad föreskrift. Av det föregående framgår att övervakning inte kan upphöra före prövotidens utgång. Vid villkorligt anstånd upphör den efter två år utan särskilt beslut, om inte prövotiden förlängts; vid villkorlig utskrivning upphör den i samband med slutlig utskrivning, och vid beslut därom bör vederbörande få tillfälle att yttra sig. Att göra särskilt undantag för upphörande av föreskrift synes ej erforderligt. I vissa fall bör ärende få avgöras utan att vederbörande fått tillfälle att yttra sig, t. ex. ärende om tillfälligt omhändertagande. Det bör därför föreskrivas att övervakningsnämnden skall bereda den som ärendet avser tillfälle att yttra sig om det lämpligen kan ske och hans hörande inte finnes vara utan gagn. Begär han att bli hörd muntligen, bör tillfälle därtill beredas honom.

24 §.

Beträffande den som erhållit villkorligt anstånd förekommer vissa beslut vilka bör få överklagas, nämligen beslut av övervakningsnämnd enligt 11 § tredje stycket om föreskrifter och förlängd prövotid samt beslut av rätten eller övervakningsnämnden enligt 12 § andra stycket om tillfälligt omhändertagande. Den som dömts till skyddstillsyn kan enligt 37 kap. 8 § brottsbalken överklaga dylikt beslut hos hovrätt och detsamma bör gälla här. Enligt 21 § lagen om införande av nya rättegångsbalken kommer vad däri är stadgat om besvär hos hovrätt och rättegången därstädes att äga motsvarande tillämpning; det bör dock särskilt föreskrivas att besvärstiden skall räknas från den dag den övervakade fått del av beslutet. Övervakningsnämnds förordnande eller entledigande av övervakare enligt 9 eller 11 § eller beslut om framställning till åklagare enligt 12 § bör inte få överklagas. Besvärsrätten för den som erhållit villkorligt anstånd bör regleras i enlighet härmed i paragrafens första stycke.

Den som är intagen i arbetsanstalt bör självfallet få föra talan mot övervakningsnämnds beslut i ärende om utskrivning enligt 15 eller 19 §. Villkorligt utskriven bör tillerkännas rätt att klaga över nämndens beslut angående föreskrifter och förlängd prövotid enligt 16 § tredje stycket, återintagning eller tillfälligt omhändertagande enligt 17 § eller slutlig utskrivning enligt 19 §. Enligt brottsbalken föres talan av den som dömts till eller villkorligt frigivits från fängelse i motsvarande fall hos kriminalvårdsnämnden och någon särskild klagotid behöver inte iakttas. Detsamma bör gälla här. Övervakningsnämnds förordnande eller entledigande av övervakare enligt 16 § bör inte få överklagas. Det nu anförda bör intagas i ett andra stycke i paragrafen.

Liksom enligt brottsbalken bör övervakningsnämnds beslut, som kan överklagas, lända till omedelbar efterrättelse, om inte annat förordnas av nämnden själv eller, efter fullföljd, av hovrätten eller kriminalvårdsnämnden.

25 §.

Hovrätts beslut i anledning av besvär enligt 24 § första stycket över övervakningsnämnds beslut angående föreskrift eller förlängd provotid eller över rättens eller nämndens beslut rörande omhändertagande bör inte få överklagas i högsta domstolen. Likaså bör kriminalvårdsnämnden här på samma sätt som enligt brottsbalken vara sista instans i de ärenden som avses i 24 § andra stycket. De sålunda förordade bestämmelserna om fullföljdsförbud bör sammanföras i förevarande paragraf. I övrigt föreligger fullföljdsrätt i enlighet med rättegångsbalken.

26 §.

Verkställighet av anhållande och häktning sker på grund av hänvisningen i 4 § enligt rättegångsbalken. Enligt 5 § tredje stycket äger förundersökningsledaren hämta den som är föremål för utredning till läkarundersökning. Om förundersökningsledaren är åklagare, äger han enligt 23 kap. 3 § rättegångsbalken anlita biträde av polismyndigheten för hämtning. Av hänvisningen i 20 § till vad som gäller fängelse följer att särskilda bestämmelser om handräckning för intagning eller återintagning i arbetsanstalt inte behövs och inte heller för återförande av den som avvikit eller för överflyttning mellan anstalter. Däremot fordras en föreskrift som ålägger polismyndighet att lämna handräckning åt domstol, övervakningsnämnd och, vid fullföljd, överrätt och kriminalvårdsnämnden för omhändertagande enligt 12 och 17 §§.

27 §.

Till följd av den föreslagna lagens nära anknytning till vad som stadgas om kriminalvården kan det bli erforderligt att kriminalvårdsstyrelsen be- myndigas att i vissa fall meddela föreskrifter om lagens tillämpning. Det bör därför stadgas att sådana föreskrifter meddelas, förutom av Konungen, av myndighet som Konungen bestämmer.

Övergångsbestämmelser

Lagen bör träda i kraft samtidigt med brottsbalken och dess följdförfattningar, vilka enligt prop. 1964: 10 föreslås bli satta i kraft från och med den 1 januari 1965.

Enligt lösdrivarlagen kan lösdrivare i vissa fall häktas. Har så skett när nya lagen träder i kraft bör förfarandet fortgå enligt denna lag. Härför fordras en föreskrift om att den häktade skall anses häktad enligt nya lagen.

Avtjänar någon tvångsarbete när nya lagen träder i kraft, bör det fortgå i arbetsanstalt. Enligt vad jag tidigare förordat behålls de nuvarande tvångsarbetsanstalterna som arbetsanstalter och någon faktisk förändring kommer därför inte att ske. Tvångsarbete är tidsbestämt. Det bör fortgå under den bestämda tiden. Förtida frigivning får enligt lösdrivarlagen inte ske förrän efter halva tvångsarbetstiden men friheten är då inte villkorlig och kan inte förverkas. Den äldre lagen bör i dessa hänseenden gälla den som ådömts tvångsarbete. Prövning av frågan om förtida frigivning bör dock ankomma på den övervakningsnämnd som är knuten till anstalten.

Den som frigivits i förtid eller efter ådömt tvångsarbets slut är enligt lösdrivarlagen föremål för viss eftervård under två år genom att en särskild person förordnas att bistå honom. Några tvångsmedel i form av föreskrifter eller förverkande förekommer inte. Sådant bistånd torde kunna fortgå utan särskild övergångsbestämmelse därom.»

Lagrådet

Lagrådet har i anledning av departementsförslaget anfört följande.

»Förslaget i allmänhet

Det remitterade förslaget är avsett att ersätta 1885 års lag angående lösdrivares behandling. Under flera decennier har frågan om avlösning eller avskaffande av lösdrivarlagen varit föremål för behandling av olika utredningar utan att större resultat vunnits. Den utredningsman, vars betänkande ligger till grund för det remitterade förslaget, har med stöd av ett omfattande material kommit till den slutsatsen att en särskild lagstiftning rörande vissa asociala element alltjämt behövs. Departementschefen har liksom det alldeles övervägande antalet remissinstanser anslutit sig till denna mening och förordat, att lösdrivarlagen ersättes med en ny lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet. Även lagrådet finner utrett att en dylik lag är behövlig. Härvidlag är det anledning särskilt uppmärksamma den fara, som det ifrågavarande asociala klientelet utgör genom att det drar till sig ungdom på glid; denna riskerar enligt erfarenheten att i sådan miljö sjunka ned i brottslighet och asocialitet. Det har enligt lagrådets mening också blivit övertygande visat, att tillgängliga medicinska och sociala vårdformer i ett ej ringa antal fall äro otillräckliga, när det gäller att komma tillrätta med klientelet ifråga, och att därför möjligheten att intaga hithörande element i särskild anstalt alltjämt måste anses erforderlig.

I det stora hela har lagrådet funnit det remitterade förslaget erbjuda en godtagbar lösning av hithörande problem. Som av det följande framgår, föreslås dock ändringar på åtskilliga punkter.

1 §.

Till belysning av lagens bakgrund ha i motiveringen till remissförslaget genomgåts de kategorier av asociala, vilka i detta sammanhang komma i fråga — t. ex. bettlare, prostituerade, sutenörer och parasiter — och anförts synpunkter på möjligheterna att beträffande olika grupper ingripa med stöd av lagen. Vad särskilt angår sutenörerna framhålles, att enligt brottsbalken ansvar kan ådömas för sådana sutenörsbrott som koppleri, främjande av otukt och förförelse av ungdom och att då fordras bevisning om bl. a. att den misstänkte utnyttjar annans otuktiga levnadssätt. Det anföres vidare, att sådan bevisning är svår att förebbringa och att i många fall bara föreligger utredning om att vederbörande saknar lovliga medel till sin försörjning samt stadigvarande sammanbor eller sällskapar med prostituerade. I dessa fall skulle ingripande ej böra ske enligt den föreslagna lagen; att här anse tillräckliga förutsättningar för tvångs-ingripande föreligga skulle innebära att man efterger ett av brottsrekvisiten för koppleri.

Med anledning av nu återgivna uttalanden vill lagrådet framhålla, att en kategori, som representerar en särskilt samhällsfarlig typ av asocialitet och som under förarbetena till lagen varit i blickfältet, med denna tolkning praktiskt taget skulle komma att föras utanför lagens tillämpningsområde. Den motivering som anförts till stöd för ifrågavarande tolkning av det föreslagna stadgandet finner lagrådet icke vara övertygande. Lagen åsyftar att möjliggöra ingripande mot sådant levnadssätt som erfarenhetsmässigt medför uppenbar fara för brottslighet. Om det styrkes att vederbörande utan att ha arbetsförtjänst eller andra lagliga medel till sitt uppehälle sammanbott eller sällskapat med en eller flera prostituerade under ej alltför kort tid, bör detta enligt lagrådets mening i allmänhet kunna utgöra tillräcklig grund för ett ingripande enligt lagen. Ett sådant levnadssätt är nämligen uppenbarligen förenat med höggradig fara för att det kommer att leda till koppleribrott, om så ej redan skett, och till indragande av den eller de prostituerade i brottslighet. En dylik lagtillämpning kan ej anses komma i konflikt med brottsbalkens bestämmelser om koppleri. Ingripande enligt den föreslagna lagen förutsättes ju kunna ske redan innan vederbörande hunnit göra sig skyldig till koppleri. Den omständigheten att han misstänkes för sådant brott bör icke ändra bedömningen; så länge tillräcklig bevisning om brottsligt förfarande ej föreligger har man att utgå från att han icke begått något brott.

3 §.

För lagrådet har upplysts, att paragrafens andra stycke ej åsyftar sådana fall då förhållande som avses i a) — c) inträffar sedan förordnande om intagning i arbetsanstalt meddelats. Eftersom den föreslagna lydelsen kan tolkas i motsatt riktning, hemställs att styckets ingress begränsas till att gälla meddelande av förordnande om någons intagning i arbetsanstalt.

Första stycket i 18 § innehåller en bestämmelse om konkurrens, efter det att intagning skett, mellan intagningsbeslutet och dom å fängelse i minst sex månader eller å ungdomsfängelse eller internering. Sådan dom har den verkan, att vidare verkställighet av intagningsbeslutet ej må äga rum, vilket är liktydigt med att beslutet förfaller. Någon motsvarande regel har ej meddelats för det fall att sådan konkurrens inträffar, innan intagningsbeslutet börjat verkställas. Med hänsyn till att förordnande om intagning i regel skall gå i verkställighet omedelbart, torde visserligen dylika konkurrensfall ytterst sällan uppkomma, när förordnandet är ovillkorligt. Beträffande villkorliga domar å intagning har däremot konkurrensfrågan avsevärt större praktisk betydelse. Av motiven till 13 § framgår att förslagets mening är, att det villkorliga anståndet består utan hinder av sådan straffdom varom här är fråga. Det förefaller emellertid vara lämpligare och bäst överensstämmande med förslagets huvudprinciper, att förordnandet om intagning förfaller även i nu åsyftade situationer. Däremot synes den omständigheten att den dömda under prövotiden intages på mentalsjukhus eller anstalt för alkoholmissbrukare icke böra medföra att intagningsbeslutet förfaller; det kan vara fråga om vård under helt kort tid. Såsom betonas i motiven till 13 § bör emellertid talan angående förverkande ej föras, om tvångsintagning sker enligt annan lagstiftning.

På grund av det anförda hemställer lagrådet att till 3 § fogas ett tredje stycke av innehåll att förordnande om någons intagning i arbetsanstalt förfaller, om han, innan intagning skett, dömes till fängelse i minst sex månader, ungdomsfängelse eller internering.

Enligt andra stycket b) får intagning i arbetsanstalt ej ske bl. a. om vederbörande dömts till fängelse i minst sex månader. I första hand avser stadgandet givetvis det fallet att straffet ådömts genom en enda dom. De skäl som föranlett att denna gräns valts tala emellertid för att samma regel bör gälla även då flera fängelsedomar å sammanlagt minst sex månader verkställas eller skola verkställas i ett sammanhang och att därvid med dom å fängelse bör likställas beslut varigenom fängelse ålagts såsom förvandlingsstraff för böter; jämför vad som enligt 26 kap. 8 § första stycket brottsbalken gäller i fråga om villkorlig frigivning. Vad nu sagts gäller också de fall som avses i det av lagrådet föreslagna tredje stycket. Då det synes önskvärt att uttryckligt stadgande härom meddelas, föreslår lagrådet att till förevarande paragraf fogas ett fjärde stycke av följande lydelse: »Om flera fängelsestraff verkställas samtidigt, skall vid tillämpning av andra stycket b) eller tredje stycket hänsyn tagas till den sammanlagda fängelsetiden. Som fängelse anses härvid även förvandlingsstraff för böter.»

I motiveringen till förevarande paragraf sägs, att skyddstillsyn upphör när prövotiden utgår. Emellertid kan skyddstillsyn — liksom flertalet andra brottspåföljder — upphöra även genom att den undanröjes och ersättes av annan påföljd; se 28 kap. 9 § och 34 kap. 1 § 3 brottsbalken. Blir den nya

påföljden fängelse på kortare tid än sex månader, måste enligt lagrådets mening av andra stycket b) anses följa, att den undanröjda skyddstillsynen fortfarande har den verkan att förordnande om intagning i arbetsanstalt icke får meddelas förrän ett år förflutit från undanröjandet.

Tillämpning av den föreslagna lagen bör vara utesluten även i sådana fall då vederbörande kan avlägsnas ur riket genom förpassning enligt utlänningslagen. Det hemställs, att andra stycket c) kompletteras i enlighet härmed.

5 §.

I 5 § första stycket givas bestämmelser om att förundersökning skall inledas, när anledning förekommer att någon som fyllt 21 år för ett sådant asocialt liv, som avses i förslagets 1 §. Det vill synas som om stadgandet erhållit en alltför ovillkorlig avfattning. Såvida det t. ex. är klart, att vederbörande är hemfallen åt alkoholmissbruk, och skäl finnes att antaga att han genom åtgärder enligt lagen om nykterhetsvård kan bringas till en bättre livsföring, torde det stämma med tankegången i förslagets 3 § att man avstår från förundersökning enligt den nya lagen; i stället torde polismyndigheten böra fästa nykterhetsnämndens uppmärksamhet på fallet och bör det ankomma på nämnden att inleda erforderlig undersökning (se 12 § lagen om nykterhetsvård). Ej heller synes förundersökning enligt nya lagen böra igångsättas i sådant fall, då det redan från början står klart att den i 1 § upptagna förutsättningen, att vederbörande underlåter att efter förmåga söka försörja sig hederligt, icke föreligger. På grund av det anförda vill lagrådet föreslå, att i första punkten av lagrummets första stycke ordet »skall» utbytes mot »må».

6 §.

I förevarande lagrum givas regler om anhållande och häktning enligt den föreslagna lagen samt uttalas, att polisman ej, utan beslut av anhållningsmyndigheten, äger gripa den mot vilken skäl till anhållande förekomma. Att polisman sålunda icke skall äga befogenhet att gripa den som ifrågakommer till intagning enligt lagen, skiljer sig från vad som gäller enligt lösdrivarlagen och vad som avsetts i utredningsmannens förslag; det strider vidare mot vad ett stort antal remissinstanser uttalat om vikten av snabba och tidiga polisgripanden. Departementschefen har emellertid på anförda skäl avböjt att giva polisman befogenhet att på egen hand gripa i fall som avses i denna lag och därvid bl. a. hänvisat till redan föreliggande befogenheter för polisman enligt rättegångsbalken och allmänna polisinstruktionen. Ehuru med hänsyn till de förhållanden, under vilka det ifrågavarande klientelet lever, skäl icke saknas att överväga att giva polisman befogenhet att i mera uppenbara fall på eget ansvar omhändertaga samhällsfarligt asociala, vill lagrådet icke motsätta sig det föreslagna för-

budet för polisman att gripa utan föregående beslut av anhållningsmyndigheten. För att icke stadgandet i fråga oriktigt skall uppfattas såsom hinder för gripande också i fall, där förutsättningarna härför enligt rättegångsbalken eller allmänna polisinstruktionen äro uppfyllda, torde dock stadgandets lydelse böra jämkas till förslagsvis följande avfattning: »Polisman äger ej med stöd av denna lag utan beslut av anhållningsmyndigheten gripa den mot vilken skäl till anhållande förekomma.»

7 §.

Enligt första stycket i denna paragraf skall mål om intagning i arbetsanstalt upptagas av rätten i den ort, där den som avses med åtgärden har sitt hemvist eller anträffas.

Mål av ifrågavarande slag torde i allmänhet lämpligen böra upptagas vid domstolen i den ort, där personen i fråga huvudsakligen bedrivit sin asociala verksamhet. Det synes otillfredsställande att ett mål mot honom måste upptagas på annan ort, där han har sitt hemvist eller mera tillfälligtvis anträffas. Vidare kan det måhända i vissa fall befinnas önskvärt att målet kan upptagas i en ort, där förundersökning och åtal skall ske för brott som ingå i den asociala livsföringen, exempelvis langning. Forumreglerna i 19 kap. rättegångsbalken bereda en sådan valfrihet vid anställande av talan som även i mål om intagning i arbetsanstalt synes lämplig. Nyssnämnda regler i rättegångsbalken torde därför böra äga motsvarande tillämpning. Den föreslagna 4 § har sådan innebörd, men lagrådet får i förtydligande syfte föreslå att såsom första stycke i 7 § upptages en bestämmelse, att beträffande laga domstol i mål om intagning i arbetsanstalt vad i rättegångsbalken är stadgat angående den ort, där brottet förövades, skall gälla den ort, där den asociala livsföringen ägt rum.

Bestämmelsen i tredje stycket av förevarande paragraf torde jämkas till att innefatta, att rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, skall stanna å statsverket.

8 §.

Detta lagrum utgör det grundläggande stadgandet i fråga om villkorligt anstånd med intagning i arbetsanstalt. I den allmänna motiveringen har framhållits, att sådant anstånd icke bör beviljas schablonmässigt utan bara om välgrundad anledning finnes att antaga att vederbörande med ett intagningsbeslut som påtryckningsmedel kan, utan beslutets verkställande, förmås till en ordnad livsföring. Den tämligen snäva tillämpning av stadgandet, som sålunda avses, synes komma klarare fram i lagtexten, om däri som förutsättning för medgivande av villkorligt anstånd stadgas, att av särskild anledning får antagas att den dömde skall utan att domen verkställas förmås till den åsyftade ordnade livsföringen.

9—12 §§.

Bestämmelserna i 9—12 §§ synas böra avfattas i närmare anslutning till brottsbalkens motsvarande föreskrifter beträffande villkorlig frigivning och skyddstillsyn. Att så sker är av betydelse med hänsyn till att tillämpningen av bestämmelserna i första hand ankommer på samma organ, nämligen övervakningsnämnderna och skyddskonsulenterna.

I enlighet med det sagda föreslår lagrådet, att i 9 § upptagas remissförslagets bestämmelser om prøvotid och om nöjdförklaring, att i 10 § föreskrives att vad i 26 kap. 12—14 §§, 15 § första stycket samt 16 och 17 §§ brottsbalken stadgas skall äga motsvarande tillämpning beträffande den som erhållit villkorligt anstånd, med tillägg att övervakare ock må förordnas och föreskrift enligt 26 kap. 15 § första stycket brottsbalken meddelas av rätten vid beslutet om villkorligt anstånd, samt att i 11 § upptages bestämmelse om förlängning av prøvotiden till högst tre år, varvid 26 kap. 18 § brottsbalken kan tagas såsom förebild, med tillägg att beslut om förlängning ej må av övervakningsnämnden meddelas efter prøvotidens utgång. Bestämmelsen i 12 § första stycket torde böra avfattas i närmare anslutning till 26 kap. 19 § brottsbalken, och därtill synes böra fogas föreskrift, att anstånd må förklaras förverkat endast om beslut meddelas före prøvotidens utgång. Stadgandet i 12 § andra stycket om rätt att taga i förvar torde böra uttryckligen angivas avse det fall att fråga uppkommer om förverkande av anstånd.

Vad nu föreslagits medför viss jämkning i 24 § första stycket.

13 §.

Mål om förverkande av villkorligt anstånd med verkställande av dom å intagning i arbetsanstalt är ej att hänföra till brottmål enligt rättegångsbalkens terminologi. Ej heller är 19 § andra stycket rättegångsbalkens promulgationslag tillämpligt beträffande sådant mål. I andra punkten av förevarande paragrafs första stycke har emellertid föreskrivits, att angående rättegången i sådant mål skall gälla vad som sägs i 4 §. Sistnämnda lagrum innehåller en allmän hänvisning till reglerna angående grova brottmål. Att döma av motiven avses med föreskriften i 13 § första stycket andra punkten allenast att reglera frågan om rättens sammansättning i mål om förverkande. Meningen torde vara att målet i underrätt skall handläggas med fullsutten nämnd. Detta resultat lär dock ej uppnås genom den föreslagna lagtexten. Av bestämmelsen i 13 § andra stycket framgår nämligen, att målet skall avgöras utan huvudförhandling, och i dylika fall är enligt rättegångsbalken underrätt domför utan nämnd. Den föreslagna bestämmelsen har ej begränsats till domförhetsfrågan utan utsträcks till samtliga regler angående grövre brottmål och har därigenom gjorts alltför vidsträckt. Sålunda är det uppenbarligen ej meningen vare sig att förundersökning skall ske eller att häktning skall kunna ifrågakomma (jfr 12 § andra stycket).

Enligt lagrådets mening bör ifrågavarande stadgande utbytas mot en allmän bestämmelse om att förfarandet vid domstolen i tillämpliga delar skall följa brottmålsreglerna, i den mån ej avvikande föreskrifter meddelas i förevarande lag; jämför 21 § fjärde stycket i det av riksdagen antagna förslaget till lag om verkställighet av bötesstraff. En domförhetsregel bör upptagas, enligt vilken fråga om förverkande skall avgöras med fullsutten nämnd (jfr 38 kap. 6 § första stycket brottsbalken). I tydlighetens intresse torde därjämte böra föreskrivas att underrätt vid avgörande av fråga som avses i 12 § andra stycket är domför utan nämnd (jfr 38 kap. 6 § tredje stycket brottsbalken). Slutligen erfordras en rättegångskostnadsregel motsvarande 7 § tredje stycket i förslaget.

Bestämmelsen i tredje stycket är av materiell natur och torde, såsom lagrådet ovan hemställt, böra överflyttas till 12 § första stycket. Om prävo-tiden är utgången, när målet efter överklagande prövas i högre rätt, bör hinder ej föreligga mot fastställelse av underrättens dom å förverkande (jfr prop. 1962: 10 C s. 395). Med hänsyn härtill föreslås, att stadgandet efter mönster av 34 kap. 3 § tredje stycket brottsbalken avfattas sålunda: »Anstånd må förklaras förverkat endast om beslut meddelas före prävo-tidens utgång.»

Under hänvisning till det anförda hemställer lagrådet, att 13 § utformas på följande sätt. I första stycket föreskrives, att talan enligt 12 § väckes vid allmän underrätt, inom vars område den övervakningsnämnd som handhar övervakningen är verksam, samt att vad i rättegångsbalken är föreskrivet beträffande mål om allmänt åtal skall, i den mån ej annat följer av vad som stadgas i denna lag, i tillämpliga delar gälla, då vid domstol föres sådan talan. I andra stycket angives, att angående rättens sammansättning, när den har att avgöra fråga om förverkande av villkorligt anstånd, skall gälla vad som i rättegångsbalken är i allmänhet föreskrivet om domförhet vid huvudförhandling i brottmål samt att vid avgörande av fråga, som avses i 12 § andra stycket, häradsrätt är domför utan nämnd och rådhusrätt med en lagfaren domare. Som tredje stycke upptages andra stycket i remissförslaget. Slutligen fogas till paragrafen ett fjärde stycke av innehåll att rättegångskostnad, som avses i 31 kap. 1 § rättegångsbalken, skall stanna å statsverket.

16 och 17 §§.

I anslutning till vad ovan anförts under 9—12 §§ hemställas att i 16 § tredje stycket utsäges, att vad i 26 kap. 12—14 §§, 15 § första stycket samt 16 och 17 §§ brottsbalken stadgas skall äga motsvarande tillämpning beträffande villkorligt utskrivna, att inledningsorden i 17 § första stycket avfattas i närmare överensstämmelse med 26 kap. 18 § brottsbalken och att i samma stycke upptages såväl övervakningsnämndens rätt att förlänga prävo-tiden som nämndens befogenhet att besluta återintagning ävensom att stadgandet i 17 § andra stycket om rätt att taga i förvar uttryckligen angives

avse det fall att fråga uppkommer om återintagning. Detta föranleder jämkning av 24 § andra stycket.

18 §.

I första stycket av förevarande paragraf torde böra upptagas stadgande, att om den som är intagen i arbetsanstalt eller villkorligt utskriven skall undergå fängelse i minst sex månader, ungdomsfängelse eller internering, förordnandet om intagning i arbetsanstalt skall anses förfallet; jämför vad lagrådet anført under 3 §.

Under uttrycket »undergå» fängelse i första stycket inbegripes även förvandlingsstraff. Samma uttryck torde böra användas i andra stycket.

20 §.

Det torde vara avsett att den som intagits i arbetsanstalt skall likställas med den som är intagen i fångvårdsanstalt jämväl i andra avseenden än dem som angivas i den föreslagna lagen om behandling i fångvårdsanstalt. Sålunda avses reglerna i 48 § sinnessjuklagen skola tillämpas beträffande den som är intagen i arbetsanstalt (jämför vad härom anförts i motiveringen till det framlagda förslaget till ändring i sinnessjuklagen). För att detta skall komma till tydligt uttryck hemställer lagrådet att 20 § första stycket erhåller den lydelsen, att i den mån ej annat följer av föreskrift i denna lag skall vad som stadgas om behandling i fångvårdsanstalt i tillämpliga delar gälla i fråga om behandlingen i arbetsanstalt, varvid den som intagits i arbetsanstalt skall likställas med den som dömts till fängelse över tre månader; dock skall tid, varunder intagen enligt 27 § lagen om behandling i fångvårdsanstalt vistats utom arbetsanstalten, alltid i sin helhet inräknas i kvarhållningstiden.

Andra stycket i paragrafen torde, i anslutning till avfattningen av 35 kap. 8 § brottsbalken, böra angiva, att om förordnande om intagning i arbetsanstalt ej börjat verkställas inom två år från det förordnandet vann laga kraft, förordnandet skall bortfalla. Vidare bör stadgas, att om villkorligt anstånd förklarats förverkat, skall tid som nu sagts räknas från det beslutet vann laga kraft.

21 §.

Det torde icke böra uppställas som ovillkorligt krav för åtalseftergift enligt förevarande paragraf att förordnandet om intagning i arbetsanstalt vunnit laga kraft; sålunda kan verkställighet ha börjat på grund av nöjdförklaring. Med hänsyn härtill föreslår lagrådet, att stadgandet i första stycket anges avse det fall att den beträffande vilken förordnats om intagning i arbetsanstalt misstänkes ha begått brott enligt vad närmare i paragrafen sägs.

22 §.

Vad i remissprotokollet uttalas därom, att enligt lösdrivarlagen tvångsarbetsdom går i verkställighet utan hinder av att den icke vunnit laga kraft om ej beslutsmyndigheten förordnar annorlunda, torde icke vara riktigt. De skäl som i övrigt åberopats för den i förevarande paragraf upptagna regeln utgöra emellertid tillräckligt motiv för densamma, och lagrådet har därför ej något att erinra mot lagförslagets innehåll på denna punkt.

Övergångsbestämmelserna

Har enligt 1885 års lag länsstyrelse dömt någon till tvångsarbete före den 1 januari 1965 ehuru lagakraftvunnen dom icke föreligger före sagda dag, torde äldre lag alltjämt böra tillämpas i målet.

Om däremot fråga om dömande till tvångsarbete uppkommit hos länsstyrelse men länsstyrelsen ej hunnit avgöra målet före nya lagens ikraftträdande, hör målet i fortsättningen handläggas enligt nya lagen, d. v. s. anhängiggöras vid allmän underrätt. Bestämmelse torde härvid erfordras för det fall att den som målet avser blivit häktad före nya lagens ikraftträdande. Att utan vidare anse honom vara häktad enligt nya lagen kan möta betänkligheter, eftersom i samband med häktningen icke, på sätt i 24 kap. 18 § rättegångsbalken sägs, utsatts den tid inom vilken talan skall väckas. Det synes därför lämpligt att den som häktats enligt den äldre lagen anses som om han enligt nya lagen anhållits vid ikraftträdandet.

I enlighet med det sagda hemställer lagrådet, att i övergångsbestämmelsernas *andra stycke* föreskrives, att om före lagens ikraftträdande meddelats beslut, varigenom någon dömts till tvångsarbete, i fråga om fullföljd av talan och verkställighet av utslag i målet äldre lag skall tillämpas, att i *tredje stycket* stadgas, att om någon i annat fall än som avses i nästföregående stycke är häktad enligt lagen angående lösdrivares behandling, skall så anses som om han jämlikt 6 § första stycket nya lagen anhållits vid lagens ikraftträdande, samt att i *fjärde stycket* upptages föreskrift, att ådömt tvångsarbete skall efter nya lagens ikraftträdande verkställas i arbetsanstalt under den för tvångsarbetet bestämda tiden och att vad i den äldre lagen stadgas om förtida frigivning därvid alltjämt skall gälla; dock skall prövningen ankomma på övervakningsnämnd och i fråga om förfarandet i övrigt tillämpas vad som enligt nya lagen är föreskrivet beträffande utskrivning från arbetsanstalt. >

Departementschefen vid propositionens avlåtande

Föredragande departementschefen har vid propositionens avlåtande anförts följande.

»Under 1 § har lagrådet framhållit att sutenörerna representerar en särskilt samhällsfarlig typ av asocialitet. Av vad jag anförde vid remissen till lagrådet framgår att jag biträder denna uppfattning. Min där uttalade tveksamhet angående lämpligheten att med stöd av den föreslagna lagen ingripa mot sutenörerna grundades på det formella förhållandet mellan denna lag och brottsbalken. Lagrådet anser emellertid att en tillämpning på sutenörerna av den föreslagna lagen inte behöver komma i konflikt med brottsbalkens bestämmelser om koppleri. Med anledning härav vill jag framhålla att lagen i den föreslagna lydelsen kan tillämpas i enlighet med lagrådets uppfattning.

De ändringar i lagtexten, om vilka lagrådet hemställt, bör vidtagas. Därjämte bör vissa redaktionella jämkningar göras.»

Utskottet

I förevarande proposition framlägges förslag till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet, avsedd att ersätta 1885 års lag angående lösdrivares behandling. Som samhällsfarligt asociala anses enligt 1 § i den föreslagna lagen den som fyllt 21 år samt underlåter att efter förmåga söka försörja sig hederligt och för ett sådant asocialt liv att uppenbar fara föreligger för allmän ordning eller säkerhet. Sådana samhällsfarligt asociala skall efter förordnande av domstol kunna intagas i arbetsanstalt.

Lagen, som är avsedd som ett medel i kampen mot brottsligheten, föreslås bli subsidiär i förhållande till straff- och vårdlagstiftningen. Således stadgas i 3 § första stycket, att förordnande om intagning i arbetsanstalt må meddelas endast om det är uppenbart att den som avses därmed inte genom hjälpåtgärder eller andra mindre ingripande åtgärder kan förmås till livsföring som ej är farlig för allmän ordning och säkerhet. Sådant förordnande får, enligt 3 § andra stycket a), ej heller meddelas beträffande den som är i behov av vård på mentalsjukhus eller allmän vårdanstalt för alkoholmissbrukare. I fråga om den som dömts till fängelse i minst sex månader, ungdomsfängelse, internering eller skyddstillsyn får på grund av stadgandet i 3 § andra stycket b) förordnande om intagning på arbetsanstalt meddelas först sedan ett år förflutit från det straffet till fullo verkställts eller påföljden eljest upphört.

Omhändertagande för samhällsvård må enligt barnavårdslagen beslutas beträffande den som ej fyllt 21 år och som till följd av sitt levnadssätt är i behov av särskilda tillrättaförande åtgärder från samhällets sida, om förebyggande åtgärder bedömes gagnlösa eller om sådana åtgärder vidtagits utan att medföra rättelse. Den omhändertagne skall överlämnas till enskilt hem eller placeras i lämplig anstalt (ungdomsvårdsskola). Samhällsvården skall förklaras avslutad senast tre år efter omhändertagandet. Dessförinnan

må emellertid beslutas om villkorligt upphörande av samhällsvården. Efter sådant beslut kan vården när som helst återupptagas.

Barnavårdslagens bestämmelser innebär att även den som fyllt 21 år kan vara omhändertagen för samhällsvård. Med hänsyn till att den genom förevarande proposition föreslagna lagen är avsedd att vara subsidiär i förhållande till straff- och vårdlagstiftningen, bör enligt utskottets mening bland de i 3 § upptagna samhällsinslagandena, som utgör hinder mot förordnande om intagning i arbetsanstalt, angivas även omhändertagande för samhällsvård. Sådant omhändertagande synes närmast böra jämföras med ungdomsfängelse eller skyddstillsyn. Samma bör gälla även då samhällsvården endast villkorligt upphört. Om vederbörandes levnadsförhållanden ger anledning till ingripande torde samhällsvården i sådana fall återupptagas.

Bland annat de anförda synpunkterna leder till att bland de organ, med vilka samråd enligt 5 § propositionens förslag skall ske under förundersökningen, bör såsom yrkas i motionen II: 974 angivas barnavårdsnämnd.

I enlighet med vad utskottet anført bör 3 och 5 §§ förslaget till lag om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet erhålla ändrad lydelse.

Lagrådet påpekar i anslutning till den ovan refererade bestämmelsen i 3 § andra stycket b), att skyddstillsyn kan upphöra — förutom när provotiden utgår — även genom att tillsynen undanröjes och ersättes med annan påföljd. Blir den nya påföljden fängelse på kortare tid än sex månader måste enligt lagrådets mening av nyssnämnda stadgande följande, att den undanröjda skyddstillsynen fortfarande har den verkan att förordnande om intagning i arbetsanstalt icke får meddelas förrän ett år förflutit från undanröjandet. Med hänsyn till vad föredragande departementschefen i detta avseende yttrat vid lagrådsremissen vill utskottet uttala, att utskottet instämmer i vad lagrådet anført.

I 20 § i det till lagrådet remitterade lagförslaget stadgades, att lagen om behandling i fångvårdsanstalt i tillämpliga delar skulle gälla i fråga om arbetsanstalt. Av denna hänvisning följde, som också framgår av specialmotiveringen, att särskilda bestämmelser om bl. a. handräckning för intagning och återintagning i arbetsanstalt icke erfordrades i lagen om åtgärder vid samhällsfarlig asocialitet. På hemställan av lagrådet ändrades av vissa skäl ifrågavarande hänvisning och har i propositionen den lydelsen att, i den mån ej annat följer av föreskrift i den föreslagna lagen, vad som stadgas om behandling i fångvårdsanstalt i tillämpliga delar skall gälla i fråga om behandlingen i arbetsanstalt. Utskottet vill påpeka att hänvisningen även med denna lydelse innebär, att bestämmelserna i behandlingslagen om intagning och återintagning i tillämpliga delar gäller i fråga om arbetsanstalt.

Utöver vad ovan anført har det i propositionen framlagda förslaget och de av departementschefen i anslutning därtill gjorda uttalandena icke givit utskottet anledning till erinran eller särskilt uttalande. Ett i 22 § andra stycket förelupet tryckfel har dock rättats.

Under hänvisning till det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen måtte — med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i det genom förevarande proposition, nr 128, framlagda lagförslaget — med bifall till motionen II: 974 för sin del antaga nämnda förslag med de ändringarna att 3 och 5 §§ erhåller följande som *utskottets förslag* betecknade lydelse.

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

3 §.

Förordnande om — — — — — och säkerhet.

Ej må förordnande om någons in-
tagning i arbetsanstalt meddelas

a) om han är i behov av vård på
mentalsjukhus eller allmän vårdan-
stalt för alkoholmissbrukare,

b) om han dömts till fängelse i
minst sex månader, ungdomsfängel-
se, internering eller skyddstillsyn
och mindre än ett år förflutit från
det straffet till fullo verkstälts eller
påföljden eljest upphört, eller

c) om beslut angående hans avvis-
ning, förpassning, förvisning eller ut-
visning ur riket kan verkställas.

Förordnande om — — — — — eller internering.

Om flera — — — — — för böter.

Ej må förordnande om någons in-
tagning i arbetsanstalt meddelas

a) om han är i behov av vård på
mentalsjukhus eller allmän vård-
anstalt för alkoholmissbrukare,

b) om han dömts till fängelse i
minst sex månader, ungdomsfängel-
se, internering eller skyddstillsyn
*eller omhändertagits för samhälls-
vård* och mindre än ett år förflutit
från det straffet till fullo verkstälts
eller påföljden eljest upphört *eller
samhällsvården slutligt upphört*,
eller

c) om beslut angående hans av-
visning, förpassning, förvisning eller
utvisning ur riket kan verkställas.

5 §.

Förekommer anledning att någon,
som fyllt tjuogoett år, för ett sådant
asocialt liv som avses i 1 §, må för-
undersökning inledas för utredning
rörande alla omständigheter av bety-
delse för sakens bedömande. Under
förundersökningen skall i erforderlig
utsträckning samråd ske med arbets-
förmedling, nykterhetsnämnd, so-

Förekommer anledning att nå-
gon, som fyllt tjuogoett år, för ett så-
dant asocialt liv som avses i 1 §, må
förundersökning inledas för utred-
ning rörande alla omständigheter av
betydelse för sakens bedömande. Un-
der förundersökningen skall i erforderlig
utsträckning samråd ske med
arbetsförmedling, nykterhetsnämnd,

(Kungl. Maj:ts förslag)

(Utskottets förslag)

socialnämnd och övervakningsnämnd. socialnämnd, barnavårdsnämnd och
övervakningsnämnd.

Den som — — — — — på mentalsjukhus,

Den som — — — — — hans inställande.

Stockholm den 14 maj 1964

På andra lagutskottets vägnar:

JOHN R. ANDERSON

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herr Axel Svensson, fru Carlqvist, herrar Kaijser, Edström, fru Nilsson, herrar Nyman, Dahlberg och Axel Kristiansson;

från andra kammaren: herr Anderson i Sundsvall, fröken Wetterström, herrar Bengtsson i Varberg, Wiklund, fru Eriksson i Ängelholm, fru Svensson, herrar Carlsson i Göteborg och Gomér.

Reservation

av herr *Wiklund*.